

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: 377:172

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

Завідувач кафедри педагогіки

І.М. Савицька Р.В. Сопівник
« » 2023 р. « » 2023 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:
ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ
ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ ВСІ
«БЕРЕЗОВОРУДСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ» ПДАУ)

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма: «Інформаційно-комунікаційні технології в
Освіті»
Орієнтація освітньої програми: «Освітньо-професійна»

Гарант освітньої програми д.п.н., проф. О. КУЧАЙ
Керівник магістерської роботи докт. пед. наук, доцент Р. СОПІВНИК
асистент В. КОСТИНЮК

Виконав: _____ здобувач освіти Олександр ПОГАРСЬКИЙ

КИЇВ-2023

Кафедра педагогіки

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки

д.п.н., доцент Р.В. Сопівник

« 2022 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

студенту **Погарському Олександр**

1. Тема магістерської роботи: «Формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти (на прикладі ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ)». Затверджена наказом ректора НУБіП України від 01.05.2023 за № 649 «Є».

2. Термін подання завершеної роботи на кафедру: 01.11.2023 р.

3. Вихідні дані до магістерської роботи: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Берлінська декларація про якість вищої освіти (2003), Положення про підготовку і захист магістерської роботи у Національному університеті біоресурсів і природокористування України; посібники, словники, довідники, методична, наукова література щодо теми дослідження.

4. Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. З'ясувати особливості формування патріотичних цінностей студентської молоді в умовах викликів сучасності.

2. Визначити термінологічне поле дослідження, з'ясувати зміст і структуру ключових понять.

3. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості патріотичних цінностей у студентів закладів фахової передвищої освіти.

4. З'ясувати сучасний стан сформованості патріотичних цінностей у закладах фахової передвищої освіти (на прикладі ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ»).

5. Визначити педагогічні умови формування патріотичних цінностей студентів в умовах закладу фахової передвищої освіти.

6. Визначити зміст, форми та методи реалізації педагогічних умов.

7. Здійснити аналіз результатів експериментального дослідження.

Дата видачі завдання: 20.10.2022 р.

Керівник магістерської роботи

Завдання прийняв до виконання

В. Костинюк

О. Погарський

РЕФЕРАТ

Магістерська робота на тему: «Формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти (на прикладі ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ»)».

Обсяг і структура магістерської роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, переліку джерел інформації (83 джерела, у тому числі зарубіжних дослідників) та додачків (4). Загальний обсяг дорівнює 107 сторінок містить 7 таблиць, 16 рисунків, у тому числі діаграм.

Ключові слова: *цінності, патріотизм, патріотичні цінності, заклади фахової передвищої освіти*

У першому розділі визначено мету, завдання, функції та ключові аспекти процесу формування патріотичних цінностей студентів, а також визначено, що пріоритетним напрямком організаційно-педагогічної діяльності закладу фахової передвищої освіти є індивідуальний підхід до виховання особистості, стимулювання її внутрішніх сил до саморозвитку та самовиховання, формування патріотизму.

При цьому *формування патріотичних цінностей* визначено як процес розвитку особистості з високою національною самосвідомістю, готовністю до виконання громадянського, конституційного та професійного обов'язків.

З'ясувано зміст ключових понять дослідження: *цінність* - це категорія, що відображає один із найбільш суттєвих аспектів взаємодії людини й навколишньої дійсності, регулятор поведінки особистості у соціумі; *патріотизм* - стійке соціально-психологічне утворення, складна інтегральна якість особистості, яка характеризує її ціннісне ставлення до Батьківщини в органічній єдності національно-етнічного та національно-громадянського аспектів і проявляється в культуротворчій діяльності; *патріотичні цінності* - інтегроване особистісне утворення, що містить уявлення про зразок людської поведінки, ціннісне ставлення до героїчних та трудових прикладів захисту

Вітчизни та розбудови економічної могутності України; актуалізовану потребу наслідування патріотичного ідеалу та патріотичну поведінку, спрямовану на розбудову держави та сталий розвиток українського суспільства.

У другому розділі виокремлено у структурі патріотичних цінностей *компоненти* (патріотично спрямована активність, національно-патріотичний світогляд, діяльнісний вияв патріотичної позиції та сформованих цінностей), *критерії* (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-поведінковий), їх *показники та рівні* (оптимальний, допустимий, критичний).

Організовано та проведено констатувальний етап експерименту.

У третьому розділі виокремлено та аргументовано педагогічні умови формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти: використання виховного потенціалу освітніх компонентів з метою формування патріотичних цінностей студентів (за потреби – вдосконалення їх змістового наповнення); використання інтернет-ресурсів як засобу формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти; залучення студентської молоді до участі в соціально-значущих проєктах патріотичного спрямування.

Також визначено та апробовано в освітньому процесі закладу фахової передвищої освіти форми і методи реалізації педагогічних умов.

Проведено контрольний етап експерименту, який виявив значне зростання показників оптимального рівня сформованості досліджуваного компонента у експериментальній групі. Це підтвердило ефективність визначених нами педагогічних умов формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗДОБУВАЧВ ОСВІТИ	11
1.1. Формування патріотичних цінностей студентської молоді в умовах викликів сучасності.....	11
1.2. Термінологічне поле дослідження. Зміст і структура ключових понять.....	19
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗДОБУВАЧВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	30
2.1. Компоненти, критерії, показники та рівні сформованості патріотичних цінностей.....	30
2.2. Сучасний стан проблеми формування патріотичних цінностей у закладах фахової передвищої освіти (на прикладі ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ»).....	40
Висновки до розділу 2.....	56
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ БЕРЕЗОВОРУДСЬКОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ	58
3.1. Педагогічні умови формування патріотичних цінностей студентів в умовах закладу фахової передвищої освіти.....	58
3.2. Зміст, форми та методи реалізації педагогічних умов.....	70
3.3. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	78
Висновки до розділу 3.....	86
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	92
ДОДАТКИ	102

ВСТУП

НУБІП України

Актуальність дослідження. У період становлення української державності, коли Україна ціною життя Героїв, зусиллями українських військових, добровольців, волонтерів відстоює свободу і територіальну цілісність, проблема формування патріотичних цінностей особистості набуває особливої значущості.

НУБІП України

Це обумовлено тим, що патріотизм є ціннісною основою будь-якого суспільства і виступає не лише чинником інтеграції нашої нації, а й істотним мотивом саморозвитку і розкриття всіх потенційних можливостей кожної людини у духовній, економічній і соціально-політичній сферах.

НУБІП України

Визнаючи необхідність розробки суттєво нової моделі освіти XXI століття, яка б відповідала на виклики сьогодення, у документах всесвітньої

НУБІП України

організації ЮНЕСКО основними напрямками реформування освітніх систем визначені такі: глобалізація суспільних процесів, гуманізація і демократизація освіти; її орієнтація на безперервний розвиток особистості, а також формування її національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати. За таких

НУБІП України

умов пріоритетним завданням сучасного освітнього процесу є формування патріотичних цінностей здобувачів освіти.

НУБІП України

Ураховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні, усе більшої гостроти набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму.

НУБІП України

Свідченням цього є низка нормативно-правових документів, зокрема: Указ Президента України від 13.10.2015 № 580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки», Проект Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (травень 2015

НУБІП України

р.), Указ Президента України від 13.11.2014 № 872 «Про День Гідності та Свободи», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.09.2009 № 1494 «Про затвердження Плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на поетичній

основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини» тощо. Опрацювавши їх, розуміємо, що основні завдання освіти у цій сфері полягають у забезпеченні національної спрямованості змісту освіти, відродженні національних виховних традицій, створенні усіма суб'єктами освітнього простору умов для формування у молоді людини національно-патріотичного самоусвідомлення.

Теоретичні аспекти формування патріотичних цінностей як однієї із пріоритетних якостей особистості висвітлені у працях видатних просвітителів і педагогів Г. Ващенка, А. Волошина, О. Духновича, М. Костомарова, П. Куліша, І. Огієнка, С. Русової, К. Ушинського, Я. Чепіги, які значну увагу приділяли проблемі виховання любові до своєї землі, рідної мови, формування національної свідомості та самосвідомості особистості, поваги до історичного минулого.

Значна увага формуванню патріотичних молодого покоління приділяється у сучасних наукових дослідженнях. Зокрема, розробляються теоретико-методологічні засади та методика виховання цього феномену в умовах модернізаційних суспільних змін (І. Бех, К. Журба, В. Киричок, К. Чорна), висвітлюється сучасний зміст патріотичного виховання (Т. Агапова, Д. Арабаджиєв, А. Афанасьєв, О. Вишневський, О. Духовна-Кравченко, В. Карлова, О. Киричук, Г. Корж та інші); розглядаються педагогічні засади формування патріотичних почуттів учнів різних типів навчальних закладів (О. Абрамчук, Т. Гавлітіна, В. Датький, В. Дроговоз, В. Мірошніченко, П. Онищук, Р. Петронговський та інші); визначаються сучасні підходи до організації й підвищення ефективності патріотичного виховання (М. Дубина, О. Коркішко, Н. Мазижіна, А. Монахов, В. Маляшук, П. Онищук, Г. П'янковський, Є. Ширекіна та інші); презентується методика підготовки педагогів до здійснення патріотичного виховання в сучасних умовах (Т. Анкіна, Т. Мельник, Г. Назаренко та інші).

Зважаючи на сказане вище, темою нашого дослідження ми обрали наступну: «Формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової

передвищої освіти (на прикладі ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ»).

Мета нашого дослідження: здійснити теоретичний аналіз проблеми формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти та експериментальне її дослідження шляхом організації і проведення трикомпонентного експерименту.

Об'єкт дослідження: процес формування патріотичних цінностей у студентів закладу фахової передвищої освіти.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування патріотичних цінностей у студентів закладів фахової передвищої освіти.

Зважаючи на поставлену мету, вважаємо за необхідне виокремити **завдання дослідження**, спрямовані на реалізацію мети:

1. З'ясувати особливості формування патріотичних цінностей студентської молоді в умовах викликів сучасності.
2. Визначити термінологічне поле дослідження, з'ясувати зміст і структуру ключових понять.
3. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості патріотичних цінностей у студентів закладів фахової передвищої освіти.
4. З'ясувати сучасний стан сформованості патріотичних цінностей у закладах фахової передвищої освіти (на прикладі ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ»).
5. Визначити педагогічні умови формування патріотичних цінностей студентів в умовах закладу фахової передвищої освіти.
6. Визначити зміст, форми та методи реалізації педагогічних умов.
7. Здійснити аналіз результатів експериментального дослідження.

Методи дослідження. Для досягнення мети та реалізації окреслених вище завдань дослідження були використані такі методи: теоретичні – порівняльний аналіз дисертаційних досліджень, психолого-педагогічної, методичної літератури, Інтернет-ресурсів, досвіду роботи закладів освіти для визначення стану дослідженості проблеми; системно-аналітичний – для

узагальнення наукових підходів щодо визначення сутності ключових категорій; порівняльно-змістовий, що дав змогу здійснити порівняльний аналіз, систематизувати й узагальнити перспективний педагогічний досвід для проведення діагностики рівня сформованості патріотичних цінностей у студентів; аналізу та синтезу – для з'ясування співвідношення категорій

«цінності», «патріотичні цінності», «патріотизм», «формування патріотичних цінностей»; логічний – з метою визначення структури досліджуваного явища, виявлення взаємозв'язків і взаємозалежностей між його компонентами;

емпіричні – педагогічне спостереження, опитування (анкетування, бесіди),

тестування – для вивчення позитивного досвіду організації виховної роботи, з'ясування рівня сформованості патріотичних цінностей у студентів;

констатувальний і формувальний педагогічні експерименти, які дали змогу перевірити ефективність педагогічних умов формування патріотичних цінностей у студентів закладу фахової передвищої освіти; статистичні –

методи обробки отриманих експериментальних даних; порівняльний аналіз результатів експерименту; графічні методи були використані для візуалізації отриманих даних і відтворення їх у графічному вигляді та таблицях.

Новизна отриманих результатів дослідження полягає у наступному:

1. Вперше розроблено систему роботи з формування у здобувачів фахової передвищої освіти патріотичних цінностей.

2. Визначено структурні компоненти, охарактеризовано критерії, відповідні показники та рівні (критичний, допустимий, оптимальний) сформованості патріотичних у студентів закладів фахової передвищої освіти.

3. Уточнено суть понять «цінності», «патріотизм», «патріотичні цінності».

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що:

апробовано та експериментально перевірено ефективність впровадження

педагогічних умов (змісту, форм та методів) з формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти.

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (83 найменування, у тому числі іноземними мовами), 4 додатки.

Робота містить таблиці (7) та рисунки (16). Загальний обсяг магістерської роботи становить 107 сторінок.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

1.1. Формування патріотичних цінностей студентської молоді в контексті викликів сучасності

Формування патріотичних цінностей студентської молоді визначають як планомірну діяльність, спрямовану на формування національної самоідентичності й патріотизму.

Немає потреби переконувати будь-кого в життєвій необхідності їх формування у студентської молоді. Згідно із Законом України «Про освіту» (2017) [37] громадянська компетентність як ключова формується на заняттях з усіх освітніх компонентів, адже, за словами А. Мокренка[52], фізиками, хіміками чи математиками стануть одиниці, а громадянами мають стати всі, бо без громадян держава просто неможлива.

Сучасні умови життя диктують вимоги суттєвого поліпшення патріотичного виховання молоді як головної рушійної сили розвитку держави. Тому саме його необхідно розглядати як один із провідних напрямів у системі формування соціальної особистості. Одо того ж європейська освіта спрямована на розвиток певних компетенцій, рівень оволодіння якими є критерієм якості здобутої освіти.

Так, на симпозиумі Ради Європи у доповіді заступника директора Департаменту освіти, культури і спорту Ради Європи М. Сторбарта було визначено такі п'ять груп ключових компетенцій: 1) подітчнн та соціальні (здатність брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, функціонуванні та покращенні демократичних інститутів, врегульовувати конфлікти ненасильницьким шляхом); 2) компетенції, що стосуються життя в багатокультурному суспільстві (розуміння відмінностей, повага один до одного, здатність жити з людьми інших культур, мов, релігій); 3) комунікативні (володіння усім і

письмовим спілкуванням, кількома іноземними мовами); 4) компетенції, пов'язані з виникненням суспільства інформації (володіння новими інформаційно-комунікаційними технологіями, розуміння їх застосування, слабкості та сили; здатність критично ставитись до інформації та реклами, що розповсюджуються каналами ЗМІ); 5) когнітивні (готовність навчатися протягом життя як основа безперервної підготовки в професійному плані, особистому і суспільному житті).

Реалізація цих компетенцій має здійснюватись у межах навчальних програм підготовки фахівців у закладах фахової передвищої освіти, робочих програм та у процесі виховання, включаючи патріотичне. Адже більшість із вказаних компетенцій перегукується із завданнями патріотичного виховання, безпосередньо впливаючи на формування патріотичних цінностей, які стали об'єктом нашого дослідження.

Сьогоднішній виховний процес здійснюється в реальному часі – у героїчний період сучасної історії України, яскравого сплеску патріотичної свідомості й масового героїзму українського народу, який обстоє не лише свою свободу й суверенітет у двобої з ворогом; вияву небаченої досі жертвовності українців, яких об'єднала спільна біда і гордість за свій народ, за самих себе й відповідальність перед людством [10].

Патріотичне виховання розпочинається з формування патріотичних цінностей. Знання про минуле і сучасне України, складають ядро патріотичної свідомості і служать механізмом, який регулює і спрямовує діяльність особистості. Але, ми переконані, що засвоєння знань – це тільки початок патріотичного виховання, яке обов'язково передбачає втілення їх у вчинок, у практичну діяльність. У процесі діяльності знання перетворюються у переконання, ставлення особистості до минулого і сучасного України, у вміння та готовність діяти[51].

Професійна підготовка – це особливий процес, метою якого є спеціально організована передача людині знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, у результаті освоєння яких вона може бути готовою до

виконання певної професійної діяльності. Необхідно відзначити, що у сучасній психолого-педагогічній літературі існує декілька підходів до визначення сутності професійної підготовки майбутнього фахівця.

Так, зокрема, психологи розглядають її як засіб приросту індивідуального потенціалу особистості, пізнавальної і творчої активності на основі оволодіння загальнонауковими та професійно-значущими знаннями, вміннями й навичками.

Представники педагогічної науки вбачають сутність такої підготовки у набутті людиною професійної освіти, що є результатом засвоєння інтелектуальних знань, умінь та формування необхідних особистісних морально-патріотичних та професійних якостей [9]. Професійна освіта розглядається як соціокультурний інститут, цілісний процес навчання і виховання фахівця. Результатом професійної освіти є особистість, що володіє системою знань, умінь і навичок загального та професійного рівня, має комплекс якостей, що сприяють активному і продуктивному виконанню професійної діяльності, її вдосконаленню і розвитку самого професіонала.

Поряд з цим науковець Т. Лісовська, наголошує на тому, що суттєву роль у процесі формування професіоналізму відіграє ціннісно-смістова сфера професіонала. Це пояснюється тим, що професійна діяльність належить до числа основних засобів побудови власного життєвого шляху.

Та побудова такого шляху буде успішною тільки тоді, коли професійна діяльність фахівця набуває особистісного відтінку [48].

На думку З. Бондаренко, вимоги сьогодення зумовлюють необхідність підготовки нової генерації фахівців із ґрунтовною фундаментальною підготовкою, здатних здійснювати наукові дослідження, використовуючи інноваційні підходи. У своїй праці «Деякі аспекти професійної підготовки студентів в умовах ВНЗ» дослідниця наголошує на тому, що інноваційні педагогічні ідеї розвиваються відповідно до нової освітньої парадигми, сутність якої полягає передусім у зміні самого

ставлення людини до світу: не оволодіння світом, а осмислення людиною свого місця в цілісній світобудові [11].

Таким чином, процес формування патріотичних цінностей, в основі якого лежить збереження української національної ідентичності, має стати фундаментом становлення світогляду молодої людини, на якому формуються фахові знання та професійна компетентність. Відтак, на освітній процес у закладах освіти покладаються важливі завдання, пов'язані зі створенням умов для успішної соціалізації та самореалізації особистості в суспільстві, формування особистісних якостей, набуття молоддю важливих життєвих орієнтирів.

Ідеологічною основою підготовки фахівців у закладах фахової передвищої освіти є загальнолюдські та гуманістичні цінності, державна та національна спрямованість, органічне поєднання з історією і культурою України. На думку дослідника В. Кульчицького, система професійної підготовки таких фахівців орієнтована на тісний зв'язок з національними традиціями суспільства, його життям, інтересами і моральними цінностями та базується на таких принципах, як науковість, демократичність, безперервність, відкритість[46].

Критерієм ефективної професійної підготовки майбутніх фахівців повинен стати належний рівень теоретичної та практичної готівності до самостійної відповідальної професійної діяльності, дотримання усталених загальноприйнятих норм особистої поведінки та активної життєвої позиції.

Саме тому, система професійної підготовки повинна будуватися з урахуванням необхідності формування всіх її компонентів у взаємозв'язку і в своєму складі повинна мати всі необхідні для їх формування напрямки навчально-виховної роботи.

Таким чином, головним завданням освітньої діяльності закладів фахової передвищої освіти у плані формування патріотичних цінностей у здобувачів освіти є створення умов для формування активної життєвої позиції молоді, громадянського самовираження та самореалізації,

максимального задоволення їхніх потреб в інтелектуальному, культурному і моральному розвитку.

Основною метою процесу формування патріотичних цінностей є формування морально-політичних, професійних, психологічних і фізичних факторів, що визначають усвідомлене прагнення особистості, соціальної групи до патріотичної діяльності.

Основними завданнями патріотичного виховання, на думку дослідниці О. Федоренко, у ракурсі теми нашого дослідження, повинні бути: створення умов для виховання майбутнього фахівця нової генерації;

формування національної свідомості та відповідальності, виховання політичної, економічної та правової культури, поваги до Основного Закону держави, законів України, державної символіки, української мови;

культивування кращих рис української ментальності, господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи; створення умов для розвитку індивідуальних здібностей, талантів молоді, для самореалізації її у сфері наукової, професійної, художньо-естетичної та спортивно-оздоровчої діяльності; упровадження сучасних демократичних взаємовідносин між педагогом та молоддю людиною як одного із засобів

формування вільної особистості [71].

Зрозуміло, що досягти цього можливо лише цілеспрямованою і систематичною роботою, у процесі якої використовуються

найрізноманітніші засоби виховання (суспільно-корисна діяльність, приклад прояву патріотизму тощо). Відповідно до Концепції національного виховання студентської молоді:

«головною метою національного виховання студентської молоді є формування свідомого громадянина-патріота української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим

поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів» [42].

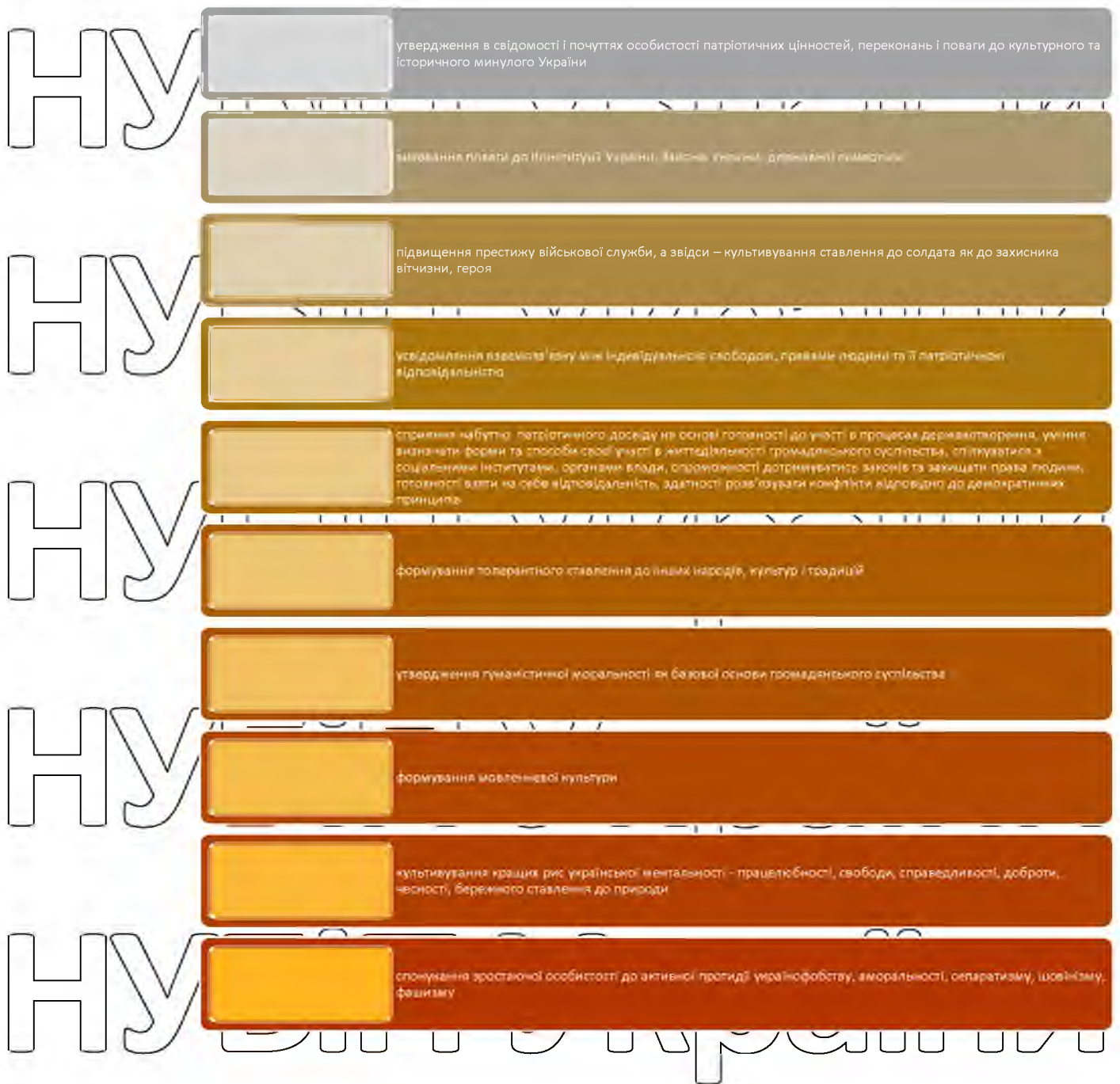

Рисунок 1. Основні завдання національно-патріотичного

НУ *виховання студентської молоді (за Концепцією національного виховання студентської молоді [42])*

НУ **БІП** **У** **К** **Р** **А** **Ї** **Н** **И**

Є зрозумілим і загальновідомим, що національно-патріотичне виховання є ефективним засобом передачі молоді соціального досвіду і набуття попередніх поколінь людства

НУ **БІП** **У** **К** **Р** **А** **Ї** **Н** **И**

Воно сприяє розвитку інтелектуального і духовнотворчого потенціалу, національних і загальнолюдських цінностей. До основних завдань національно-патріотичного виховання молоді належать наступні (рис.1).

У закладі фахової передвищої освіти відбувається активний процес підготовки майбутнього професіонала. Але не завжди сама молодь може усвідомити себе в ролі людини, яка через 3-4 роки буде виконувати свої професійні обов'язки. Щоб раптово не опинитися в такій ситуації, молода особистість уже в аудиторії повинна навчитися усвідомлювати себе як майбутнього фахівця. Наявність вищенаведених людських якостей та цінностей у свідомості особистості майбутнього фахівця робить ефективною та професійно спрямованою його навчальну й суспільно корисну діяльність [44].

На думку науковців (І Мурсамітова, Т. Гарбузюк та інш.), патріотична спрямованість освітнього процесу дає можливість реально впливати на становлення конкретних життєвих та професійних компетентностей молоді як під час занять, так і в позанавчальній діяльності, розширює діапазон виявлення здібностей, збільшує можливість особистості зайняти гідне становище у суспільстві та виявити свою свідому патріотичну активність [54].

З огляду на сказане вище вважаємо за необхідне виокремити *ключові аспекти формування патріотичних цінностей* в умовах закладу фахової передвищої освіти, а саме [55]:

- по-перше, необхідно виокремити як один з найготовніших напрямів виховної роботи, національно-патріотичне виховання – справу, що за своїм значенням є стратегічним завданням. Не менш важливим є повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів Герб, Прапора, Гімну;

- по-друге, необхідно виховувати в студентській молоді національну самосвідомість, налаштованість на осмислення моральних та культурних

цінностей, історії, систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, усвідомленням відповідальності.

-по-третє, формування патріотичних цінностей має бути системним процесом; вивчення та популяризацію історії українського козацтва, збереження і пропаганду історико-культурної спадщини українського

народу; поліпшення військовопатріотичного виховання молоді, формування готовності до захисту Батьківщини;

-по-четверте, важливим моментом формування національно самосвідомої особистості є виховання поваги та любові до державної мови.

Володіння українською мовою та послуговування нею повинно стати пріоритетним в освітньому процесі. Мовне середовище повинно впливати на формування громадянина, патріота України;

-по-п'яте, формувати моральні якості особистості, культуру поведінки, виховувати бережливе ставлення до природи, розвивати мотивацію до праці.

Таким чином, у параграфі ми визначили мету, завдання, функції та ключові аспекти процесу формування патріотичних цінностей студентів, а також визначили, що пріоритетним напрямком організаційно-педагогічної

діяльності закладу фахової передвищої освіти є індивідуальний підхід до виховання особистості, стимулювання її внутрішніх сил до саморозвитку та самовиховання, формування патріотизму.

Формування патріотичних цінностей – це розвиток особистості з високою національною самосвідомістю, готовністю до виконання громадянського, конституційного та професійного обов'язків. Саме тому професійна підготовка майбутнього фахівця передбачає не тільки розвиток його розумових та творчих здібностей, але й засвоєння системи

загальнолюдських, національно-патріотичних цінностей та понять, що мають становити основу його культури.

1.2. Термінологічне поле дослідження. Зміст ключових понять

Для подальшого дослідження порушеної проблеми важливим є етап визначення ключових понять дослідження, з'ясування їх змісту та структури. Відповідно до теми нашого магістерського дослідження – «Формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти» - ключовими поняттями дослідження є наступні: «цінності», «патріотизм», «патріотичні цінності».

За останні десятиріччя, як у нашій країні так і за кордоном проблема цінностей і ціннісних орієнтацій особистості набула особливої актуальності. Ці поняття є об'єктом дослідження багатьох наук, зокрема філософії, психології, соціології, що говорить про їхню складність та багатоплановість. Поняття «цінність» широко використовується у філософській та іншій спеціальній літературі для вказівки на людське, соціальне і культурне значення певних явищ дійсності.

На думку науковців А. Березяньскої, С. Матяж, Н. Менцера та інш., цінність – це те, що почуття людини диктує визнати важливішим над усім, і до чого можна прагнути, ставитися з повагою та визнанням[50].

За перевірками М. Головатого, цінності – це певні ідеї, погляди за допомогою яких люди задовольняють свої потреби та інтереси[27]. У свою чергу, психолог М. Рокич визначає цінність як стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування має потенційне значення з особистого погляду, на відміну від протилежного чи зворотного способу поведінки або кінцевої мети існування.

Як зазначають С. Возняк, В. Кононенко, поняття «цінність» близьке до поняття «значущість»[58]. Цінністю можна вважати все те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим. Власне, йдеться про ту роль, яку предмет чи явище можуть відігравати в життєдіяльності людей із точки зору їхніх потреб, інтересів, цілей.

Як зазначає В. Кремень, цінність – це не те, що можна витратити на щось, що має перехідне, вузьке значення, а те, заради чого проживається все життя. Те чого люди хочуть заради нього самого, а не чогось іншого [43, 56].

У цьому плані пріоритетне значення мають індивідуальні цінності людей (особистостей), бо тільки якась їх сума може становити собою цінності соціальні, цінності всього суспільства. Ієрархія індивідуальних (особистісних) цінностей є своєрідною сполучною ланкою між окремою людиною (індивідом) і суспільством, його культурою в цілому. Іншими словами, є духовний світ самої людини і певна культура суспільства, які взаємопов'язані і взаємодіють за допомогою цінностей певного людини [27, с. 70-71].

Існує класифікація цінностей, яку різні дослідники структурують з різних точок зору. Ми обрали за основу класифікацію цінностей, запропоновану Є. Матяж, А. Березянською (рис.2)[50].

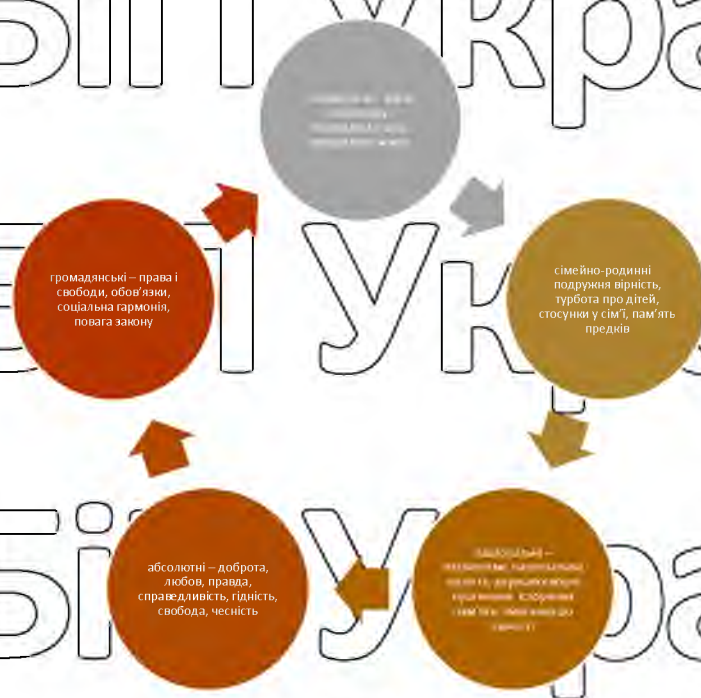

Рисунок 2. Класифікація цінностей[50]

Серед численних класифікацій цінностей поширеною є розмежування цінностей на дві групи:

1) колективістські – вони об'єднують цінності, які відповідають способу життя в колективі;
2) індивідуалістські – включають цінності, які характеризують інтереси конкретного індивіда [64, с. 29].

Цінності складають основу життєдіяльності – це історично складені модулі, способи зв'язку свідомості й буття людини і світу [14, с. 28].

Поряд з поняттям «цінність» у науці використовується ще ряд понять, що розкривають, виокремлюють певну сторону чи функцію, характерну для цінності. Головні з цих понять – «соціальні цінності», «особистісні цінності», «ціннісні орієнтації». У поняттях «соціальні цінності» й «особистісні цінності» узагальнено визначається їх приналежність: у першому випадку – спільноті (суспільству в цілому, соціальній групі), у другому – власне індивіду [23].

Таким чином, у результаті аналізу психолого-педагогічних напрацювань, підходимо до власного визначення поняття «цінності»: *цінність – це категорія, що відображає один із найбільш суттєвих аспектів взаємодії людини й навколишньої дійсності, регулятор поведінки особистості у соціумі.*

Аналіз сутності патріотизму варто почати з визначення самого поняття. Термін «патріотизм» має давньогрецькі корені: в перекладі з грецької «патріот» – співвітчизник, або «патрія» – батьківщина.

Суть патріотизму, його конкретно-історичний характер, ознаки вияву знайшли своє розкриття в працях В. Афанасьєва, І. Гнатко, Н. Горпиневича, Ж. Голотвина, Ф. Константинова, А. Леонтьєва, Л. Рудченко та інш.

За результатами аналізу довідникової літератури, першоджерел та періодики з'ясовано, що існують різні підходи до визначення терміну «патріотизм». Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови це поняття визначається як: «любов до Батьківщини, відданість їй та своєму народові, готовність прийти на її захист», а «патріот – це той, хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий заради них на

жертви і подвиги» [17, с.894]. Визначальним у цьому трактуванні є емоційно-почуттєва сфера особистості, категоріями якої є: любов, відданість, готовність.

У педагогічному словнику за редакцією М. Ярмаченко поняття «патріотизм» визначається як «суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, яке виявляється в певних діях і складному комплексі суспільних почуттів, що звичайно називається любов'ю до батьківщини» [59, 356].

Філософський словник тлумачить патріотизм як моральний і політичний принцип, соціальне почуття, змістом якого є любов до Вітчизни, відданість їй, гордість за її минуле і сучасне, прагнення захистити інтереси Батьківщини [73]. На макрорівні патріотизм є значущою частиною суспільної свідомості, що проявляється в колективних настроях, почуттях, оцінках, у ставленні до свого народу, його способу життя та історико-культурної спадщини, державних інституцій і системи засадничих цінностей.

Автор Українського педагогічного словника С. Гончаренко вважає патріотизм «одним з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури»; вчений наголошує, що патріотизм є соціально-історичним явищем, він виявляється в практичній діяльності у вигляді патріотичних поглядів і переконань і спрямовується на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів» [28, 249].

Суголосно попереднім (проте з новими акцентами) виглядає визначення цього поняття в «Енциклопедії освіти», де патріотизм трактується як «суспільний моральний принцип діяльного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистістю свого життя спільним національним

інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині й захищати її від ворогів» [34, 633].

Патріотизм - це свідомо й добровільна позиція, що її приймають громадяни, в якій пріоритет суспільного, державного постає не обмеженням, а стимулом індивідуальної свободи й умовою всебічного розвитку громадянського суспільства. Зміст і спрямованість патріотизму визначають, насамперед, духовним і моральним кліматом суспільства, його історичним корінням, що живить суспільне життя багатьох поколінь [3].

На особистісному рівні патріотизм постає як найважливіша, стійка характеристика людини, що виражається у її світогляді, моральних ідеалах, нормах поведінки. Образно кажучи, патріотизм є своєрідним форматом життєвих орієнтацій громадянина в реалізації його життєвої стратегії, що відповідає реальним соціальним інтересам й очікуванням його найближчого оточення, громади, суспільства і держави, закарбований у його свідомості, віднайдений у смислі власного існування і втілений у способі життєдіяльності [4].

Патріотизм у психолого-педагогічних напрацюваннях (І. Бех, О. Єжова, В. Кириченко, В. Нечерда та інш.) постає однією з провідних цінностей, якими має оволодіти підростаюча особистість. Без цього комплексного почуття її соціальне життя буде неповноцінним, надзвичайно збідненим, оскільки особистість перебуватиме поза важливими зв'язками і відносинами, які визначають її просоціальну позицію, суспільно значуще життєздійснення, внутрішнє душевне задоволення, самооцінку, життєвий успіх.

Як зазначають дослідники І. Бех і К. Чорна, з патріотизмом поєднується етнічна самосвідомість громадянина, яка базується на етнічній ідентифікації, що вбирає в себе любов до свого народу, віру в його духовні сили, його майбутнє, готовність до праці на користь народу, знання та вміння осмислювати його моральні та культурні цінності, історію, звичаї,

обряди, символіку; передбачає систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, звичками, знаннями, відповідальністю перед своїм народом [3, с. 19].

Громадянський характер патріотизму означає, що справжній патріот – це громадянин своєї країни, особистість, яка власними установками, поглядами, поведінкою сприяє розбудові громадянського суспільства та становленню демократичної держави. Демократія для патріота є тим природним середовищем, яке задовольняє особисті права та суспільні інтереси, а також породжує сприятливе середовище для здобутків та надбань. А демократичне громадянське суспільство дає патріотові змогу

своєю діяльністю любов'ю до Батьківщини прагнути до взаємності з метою створення умов для вільного самовдосконалення, самореалізації та збереження індивідуальності. Розвинена правосвідомість, повага до Конституції, знання законів держави та потреба в їх дотриманні є важливою умовою існування правової держави та вільного функціонування її патріотів. Свідомий патріот відчуває потребу в правосвідомості та впевнено нею користується. Правосвідомість розглядається як екадова людського світогляду, яка проявляється правовій діяльності.

Правосвідомість – сукупність правових знань, почуттів, ідей, які

відображають свідоме ставлення людей, суспільства до права. Побудова незалежної, демократичної правової держави неможлива без усвідомлення громадянами ролі і значення права, необхідності неухильного додержання статей закону, тобто без досягнення певного рівня правосвідомості в суспільстві.

Дослідник О. Вишневський зазначає, що патріот не обмежується пасивною любов'ю до своєї Батьківщини, він щиро працює для її блага, для добробуту народу та його процвітання: він розбудовує господарство, культуру, економіку, захищає честь своєї держави та примножує її багатства[22].

Досліджуючи теоретичні основи сучасної педагогіки, науковець виділяє три види патріотизму:

- етнічний патріотизм будується на почутті власної причетності до народу, його культури, мови, історії. Такий патріотизм найкраще формується у здобувачів освіти, які ростуть у національно-свідомих сім'ях, коли дитина спілкується українською мовою та знає історію свого народу;

- територіальний патріотизм ґрунтується на любові до того місця, ландшафту, клімату, де народилася людина. Важливе значення тут мають ранні дитячі спогади, враження, переживання, захоплення. Вони закарбовуються на все життя, є найріднішими та найціннішими;

- державницький патріотизм ґрунтується на сформованому державницькому світогляді, державній ідеології і пов'язується з почуттям громадянськості. Державницький патріотизм має об'єднувальну силу, бо може єднати людей різних етносів та майнових станів. У нашій історії є величезна кількість випадків, коли представники інших національностей стали активними борцями за волю України [22].

Національний прояв патріотизму, на думку В. Гарітійчука, розкривається в усвідомленні себе представником української нації. Справжньому українському патріоту властиве почуття гордості за свій народ, знання його історії, повага традицій та звичаїв всіх етносів, які становлять народ України [24].

Таким чином, узагальнюючи проведений науковий аналіз джерел, можна дати уточнене визначення поняття «патріотизм», враховуючи його гуманітарно-педагогічний контекст: *патріотизм – стійке соціально-психологічне утворення, складна інтегральна якість особистості, яка характеризує її ціннісне ставлення до Батьківщини в органічній єдності національно-етнічного та національно-громадянського аспектів і проявляється в культуротворчій діяльності.*

Ключовим поняттям нашого дослідження є поняття «патріотичні цінності», зміст і тлумачення якого тісно пов'язані зі змістом і трактуваннями двох попередніх ключових понять.

Опрацюючи наукові дослідження, ми сформува-
ли для себе чітке усвідомлення того, що до патріотичних цінностей відносять: національну ідею, українську мову, національну культуру, історію народу і держави, національну самовизначеність (тожсамість), громадянську активність, дотримання законів (законослухняність), Батьківщину (малу й велику), лідерів і героїв нації, держави, матір, батька [41; 53].

Патріотичні цінності як інтегровану властивість особистості, котра визначає її спрямованість на рівень розвитку загальнолюдських, національних цінностей, що виявляється в стійкому емоційно-ціннісному

ставленні виховання до себе, ровесників, свого народу, нації, Батьківщини, вмінні ідентифікувати себе зі своїм народом та здатності до самореалізації на благо Вітчизни визначає Н. Комісаренко [41].

Велике значення для розуміння патріотичних цінностей як педагогічної категорії має спадщина В. Сухомлинського. Педагог розглядав патріотизм як сукупність моральних і політичних ідей, моральних почуттів. На його думку, патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується. Воно має здійснюватися через гармонійний взаємозв'язок інтересів особистості й держави. Пізнання, осягнення людиною своєї Батьківщини, становлення в душі патріотичної серцевини, духовно багате, діяльнісне, самовіддане життя патріота - це найскладніші процеси в сплетінні ідей, вчинків, переконань, думок, прагнень, яке називається патріотичним вихованням [68, 167].

Сьогодні поняття «патріотичні цінності» має нове тлумачення: це суспільні і моральні принципи, що характеризують ставлення людей до своєї країни, яке виявляється у визначеному способі дій та складному комплексі суспільних почуттів, що загально називається любов'ю до Батьківщини. Патріотичні цінності як культурно-історичний феномен не абсолютизує жоден з періодів безперервної вітчизняної історії, це явище

синтетичне, яке відображає все незаперечно цінне, накопичене нацією [70; 69].

На думку дослідників окресленого феномена, сьогодні в Україні патріотичні цінності окреслюються прогресивними патріотичними традиціями українства, а також кращими зразками патріотичних традицій

інших країн і народів, світового демократичного руху, збагачуючи їх історичними здобутками своєї Вітчизни. Утвердження у свідомості громадян України, насамперед, молодого покоління, ідей патріотизму,

гордості за свою суверенну державу, готовності стати на захист істинної демократії, інтересів свого народу має стати сьогодні одним з найважливіших завдань нової системи патріотичного виховання [1].

Власну точку зору стосовно сутності патріотизму має О. Стюпіна, яка визначає досліджуваний феномен як інтегральну цінність та духовно-

моральну якість особистості, що виражається в почутті любові до Батьківщини та відчутті духовного зв'язку з нею, моральній відповідальності за долю Батьківщини і готовності її захищати, вільному етнічному та національному самовизначенні, свідомому збереженні та примноженні національних духовних і матеріальних цінностей [67, с.12].

Визнаючи багатоплановість проблеми патріотичних цінностей, вважаємо, що досягти відчутних успіхів у її вирішенні можливо тільки об'єднанням зусиль держави, суспільства і педагогічної спільноти.

Патріотично спрямована освіта є основним важелем цілеспрямованого впливу на свідомість молодого покоління, а надаючи поштовх сприйняттю патріотизму як особливої інтегруючої субстанції, синтезує наукові знання, вітчизняний духовний досвід та культурні цінності.

Таким чином, здійснивши теоретичний аналіз напрацювань з порушеної проблеми та узагальнивши виокремлені поняття, трактуємо

сутність поняття «патріотичні цінності студентів закладів фахової передвищої освіти» як інтегроване особистісне утворення, що містить уявлення про зразок людської поведінки, ціннісне ставлення до героїчних та

трудоуважувачів, трудових прикладів захисту Вітчизни та розбудови економічної могутності України; актуалізовану потребу наслідування патріотичного ідеалу та патріотичну поведінку, спрямовану на розбудову держави та сталий розвиток українського суспільства.

ВИСНОВКИ до розділу 1

Завданням першого (теоретико-аналітичного) розділу було здійснення теоретичного аналізу проблеми формування патріотичних цінностей студентської молоді в умовах викликів сучасності, визначити теоретичне поле дослідження, з'ясувати зміст і структура ключових понять.

Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми формування патріотичних цінностей у студентів закладів передвищої фахової освіти дозволяє зробити певні висновки.

1. *Професійна підготовка* – це особливий процес, метою якого є спеціально організована передача людині знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, у результаті освоєння яких вона може бути готовою до виконання певної професійної діяльності. Професійна підготовка фахівців

у фахових коледжах передвищої освіти, спрямована на формування патріотичних цінностей здобувачів, має чітко окреслену *мету* (формування морально-політичних, професійних, психологічних і фізичних факторів, що

визначають усвідомлене прагнення особистості, соціальної групи до патріотичної діяльності), *завдання* (створення умов для виховання майбутнього фахівця нової генерації, формування національної свідомості та відповідальності; виховання політичної, економічної та правової

культури, поваги до Основного Закону держави, законів України, державної символіки, української мови; культивування кращих рис української ментальності, господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи; створення умов для розвитку індивідуальних здібностей, талантів молоді, для самореалізації її у сфері наукової, професійної,

та ініціативи; створення умов для розвитку індивідуальних здібностей, талантів молоді, для самореалізації її у сфері наукової, професійної,

художньо-естетичної та спортивно-оздоровчої діяльності; упровадження сучасних демократичних взаємовідносин між педагогом та молодіжною людиною як одного із засобів формування вільної особистості) та *аспекти формування патріотичних цінностей*.

2. З'ясували зміст ключових понять дослідження: *цінність* - це категорія, що відображає один із найбільш суттєвих аспектів взаємодії людини й навколишньої дійсності, регулятор поведінки особистості у соціумі; *патріотизм* - стійке соціально-психологічне утворення, складна

інтегральна якість особистості, яка характеризує її ціннісне ставлення до Батьківщини в органічній єдності національно-етнічного та національно-громадянського аспектів і проявляється в культуротворчій діяльності; *патріотичні цінності* - інтегроване особистісне утворення, що містить

уявлення про зразок людської поведінки, ціннісне ставлення до героїчних та трудових прикладів захисту Вітчизни та розбудови економічної могутності України; актуалізовану потребу внаслідкування патріотичного ідеалу та патріотичну поведінку, спрямовану на розбудову держави та сталий розвиток українського суспільства.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTI ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Компоненти, критерії, показники та рівні сформованості патріотичних цінностей

З метою визначення компонентів, критеріїв, показників та рівнів сформованості патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти нами було опрацьовано низку офіційних документів, дисертаційних досліджень українських та зарубіжних науковців, напрацювань з порушеної нами проблеми.

Уже названа нами вище дослідниця О. Стьопіна визначає таку компонентну структуру патріотизму

1) духовно-моральний (почуття любові до Батьківщини, моральної відповідальності перед нею, відчуття духовного зв'язку зі своїм народом);

2) когнітивний (комплексні знання з історії та культури Батьківщини, патріотична свідомість);

3) ціннісний (потреба в інтеріоризації системи духовно-моральних і культурних національних і загальнолюдських цінностей, серед яких належне місце посідає патріотизм);

4) діяльнісний (готовність діяти на благо своєї країни, відстоювати її інтереси, захищати їх тощо);

5) ідентифікаційний: - етнічна самоідентифікація (толерантне ставлення до представників інших народів на основі позитивної етнічної самоідентифікації); - національна ідентифікація (національна гідність, відчуття своєї належності до нації, позитивне ставлення до співвітчизників); - громадянськість (потреба у належному виконанні громадянських обов'язків) [67, с.15].

Опираючись на дослідження науковців, у своєму дослідженні ми виокремили трикомпонентну структуру досліджуваного поняття патріотичних цінностей, яка є найбільш поширеною та найчастіше застосовується дослідниками:

- 1) Патріотично спрямована активність
- 2) Національно-патріотичний світогляд
- 3) Діяльнісний вияв патріотичної позиції та сформованих цінностей

Так, у проекті Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013-2017 роки

розроблена така система критеріїв ефективного патріотичного виховання. З метою визначення ефективності патріотичного виховання молоді, його результати зіставляються з об'єктивно заданими параметрами цієї діяльності, яка здійснюється в інтересах вирішення конкретних завдань,

формування високої патріотичної свідомості, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків щодо захисту інтересів Батьківщини, віданності ідеям державного суверенітету України. Ці результати є визначеними для формування конкретних критеріїв, які диференціюються на дві групи [41] (табл. 1).

Таблиця 1
Критерії ефективного патріотичного виховання [41]

Групи критеріїв	Характеристики критеріїв	Критерії
Перша група	Критерії, які відображають процес роботи з патріотичного виховання, діяльність, яка спрямована на формування і розвиток патріотизму молоді, характеризуються конкретними параметрами, відповідними її кінцевому результату	Духовно-ціннісний Реалізаційно-цільовий Практично-результативний
Друга група	Критерії, які дають оцінку важливим сторонам, яким, рисам тієї чи іншої конкретної особистості, соціальної групи,	Когнітивний Мотиваційний

категорії населення, які є результатом роботи з розвитку патріотичної свідомості, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків щодо захисту інтересів Батьківщини, відданості ідеям державного суверенітету та розвитку України

Дієво-поведінковий
Світоглядно-ціннісний

Цікавими з точки зору нашого дослідження є дослідження питань

діагностики патріотичного виховання молоді, проведене І. Шкільною, якою

були використані наступні критерії: *когнітивний критерій* (визначає ціннісне ставлення до Батьківщини, національну ідентифікацію, розуміння та усвідомлення свого місця та ролі в житті України, поваги до державних

атрибутів та традицій українського народу, знання своїх прав і обов'язків

відображених у законах України, знання основних державних інституцій і

принципів демократії); *процесуально-діяльнісний критерій* (характеризує активну участь у житті школи, органах самоврядування, толерантне ставлення

до представників різних культур, народностей, віросповідань, готовність відстоювати інтереси України і протистояти антиукраїнській ідеології,

відстоювати свої права і свою громадську позицію); *ціннісно-змістовий*

критерій (включає прояв інтересу до історії і культурно-духовної спадщини українського народу, його мови, традицій, звичаїв і моралі, повагу до людей,

які проживають і працюють в Україні, інтерес до життя в країні та роботу над собою); *рефлексивний критерій* відображає основні мотиви патріотизму у

молоді (гуманістичні, егоїстичні, конформістські), які впливають на вибір стратегії поведінки, самоприйняття та саморегуляції поведінки, усвідомлення

себе громадянином і патріотом України[78].

Дослідницею О. Стьопіною у процесі дослідження ефективності

патріотичного виховання студентської молоді було використано наступні критерії 1) динаміка особистісного патріотичного ставлення до Батьківщини;

2) динаміка поглиблення знань вітчизняної історії, культури, мистецтва,

традиційних духовно-моральних засад та цінностей народу України; 3) динаміка зростання добровільної участі студентів у патріотично спрямованій діяльності, зорієнтованій на збереження та збагачення духовних і матеріальних надбань народу України; 4) домінуючий тип самоідентифікації особистості[67].

Дослідниця проблеми психологічних особливостей формування національної самосвідомості студентської молоді України А. Гафіатуліна серед компонентів національної свідомості виокремлює три компоненти – когнітивний, емоційно-ціннісний та регулятивний, які в свою чергу мають зовнішню та внутрішню репрезентацію[25].

Науковицею Ю. Зубцовою визначено такі критерії сформованості патріотичних якостей:

- когнітивний (знання, елементарні поняття патріотичного змісту);
- емоційно-ціннісний (патріотичні почуття, позитивне ставлення до явищ патріотичного змісту);
- діяльнісний (участь у заходах патріотичного змісту, досвід патріотичної діяльності) [39].

Відповідно до сформованих критеріїв дослідниця охарактеризувала три групи показників патріотичних якостей: 1) ціннісне ставлення особистості до своєї сім'ї, родини характеризуються такими показниками, як розуміння сімейних норм і цінностей; орієнтування в сімейному родоводі, національних традиціях свого роду; повага до старших і бажання їм допомагати, наслідування сімейних, національних традицій і звичаїв. 2) до показників якостей, що характеризують моральне ставлення до людей, толерантне ставлення до інших культур та націй дослідниця відносить: розуміння таких моральних цінностей, як чесність, доброзинливість, відповідальність, справедливість, толерантність; прагнення сформувати такі особистісні якості, як вияв поваги до людей і культури інших народів. 3) показниками якостей, що характеризують ставлення до Батьківщини, рідного краю, є такі: знання державних символів України; бажання більше дізнатися про культурні

надбання рідного краю; дотримання культурних традицій і звичаїв українського народу; участь у справах суспільно-патріотичної спрямованості. Означені критерії та показники склали основу для визначення її характеристики рівнів сформованості патріотичних якостей: високого, достатнього, середнього, низького[39].

Науковець О. Абрамчук, досліджуючи проблему патріотичного виховання студентів закладів вищої освіти, виділяє такі критерії патріотичної вихованості:

- інтелектуально-пізнавальний (характеризує знання з історії України, української мови, української культури та традицій);
- емоційно-мотиваційний (передбачає усвідомлення національної належності, любов до рідної землі, народу, повага до історичного минулого країни, готовність до захисту Батьківщини);
- діяльнісно-практичний (характеризує відповідальне ставлення до навчання, участь у підготовці та проведенні виховних заходів патріотичного змісту, участь у діяльності патріотичного характеру, здатність до самоосвіти й самовиховання з формування патріотичних особистісних рис) [1].

В. Борисов, досліджуючи питання виховання національної самосвідомості молоді, виділяє критеріями національної самосвідомості когнітивний (знання про культурні та психологічні особливості свого народу); емоційноціннісний (культурні та психологічні потреби, мотиви, інтереси), регулятивний (діяльність, поведінка) [12].

Вивчаючи питання національної ідентичності студентської молоді у закладах вищої освіти, С. Виговська звертає увагу на такі критерії національно-патріотичної вихованості:

- *пізнавальний* критерій, що визначає рівень розвитку «національно-ідентичних орієнтованих знань, уявлень, які є основою розуміння патріотизму і цілесного самовизначення студентської молоді та групи як суб'єкта соціально значимої діяльності, здійсненої на благо Батьківщини» [20, с. 103];

– мотиваційний – характеризує рівень національної ідентичності студентської молоді, їх орієнтації, мету, установки, які визначаються духовно-моральними і соціально-значимими потребами та інтересами, прагненнями, іншими компонентами, які формують цілеспрямованість студента як громадянина-патріота України;

– дієво-поведінковий – визначає готовність студентської молоді до повноцінної самореалізації як громадянина-патріота своєї держави в одному чи декількох напрямках національно значимої діяльності, конкретні результати, досягнення у процесі її здійснення, основні якості, які проявляються на поведінковому рівні;

– світоглядно-ціннісний – «характеризує ступінь сформованості системи поглядів, переконань, принципів, заснованих на свідомості важливих проблем, цінностей, пріоритетів, інтересів суспільства й держави, які дозволяють визначити роль, місце і значення особистості, групи розвитку патріотизму, посилення його позитивного впливу на всі сторони життя і діяльності» [20].

О. Жаровська високремлює такі види національно-патріотичної вихованості, які можуть виступати, на її думку, критеріями національної самоідентичності студентської молоді:

«1) особистісно-родинний – характеризується здатністю студента любити ближніх, тобто відчувати любов не тільки до себе самого;

2) етнічний – виявляється у «свідомому патріотизмі» – прагненні своїми вчинками сприяти благоустрою та процвітанню місця проживання;

3) державний – передбачає прагнення відстоювати державні інтереси на всіх рівнях буття;

4) суперетнічний – відбиває сформованість патріотичного почуття як духовно-моральної якості особистості: передбачає сформовану здатність особистості ідентифікувати себе як суб'єкта східнослов'янської цивілізації;

5) надособистісний – передбачає здатність особистості ставитися з християнською толерантністю до представників інших народів, культур, релігійних конфесій;

б) маргінальний – особистість не ідентифікує себе з жодною культурою (виявляється у відсутності патріотичної, національної та етнічної ідентифікації)» [36, с. 39].

Аналізуючи дослідження науковців та зміст Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013–2017 роки [42], ми виокремили основні критерії сформованості патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-поведінковий, сутнісну характеристику яких подано у таблиці 2, а також показники їх вияву.

Таблиця 2
Сутнісна характеристика критеріїв сформованості патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти та їх показники

Критерій сформованості патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти	Сутнісна характеристика критеріїв	Показники вияву
Ціннісно-мотиваційний	Визначає інтерес особистості до питань патріотизму; сформованість ціннісних орієнтацій; наявність власної патріотичної позиції та здатність її адекватно аргументувати, мотивацію до активної патріотичної діяльності; рівень міжкультурної толерантності.	Позитивні мотиви навчальної діяльності; мотивація до активної патріотичної діяльності; активна суб'єктно-патріотична позиція; толерантне ставлення до представників різних культур
Когнітивно-пізнавальний	Відображає національно-патріотичний світогляд	Патріотично-світоглядні знання; ціннісно-патріотична свідомість; володіння рідною мовою, повага до неї; інтерес до традицій, звичаїв і

<p>НУБІП УКРАЇНИ</p>	<p>НУБІП УКРАЇНИ</p>	<p>культурної спадщини свого народу; інтерес до історії свого народу, своєї країни, до подій, які відбуваються останнім часом; рівень пізнавальних процесів і вмінь.</p>
<p>НУБІП УКРАЇНИ</p>	<p>НУБІП УКРАЇНИ</p>	<p>Здатність особистості діяти відповідно до ціннісних орієнтацій і патріотичної позиції; готовність до здійснення патріотичних вчинків; здатність до патріотичної самореалізації; уміння регулювати свій емоційний стан</p>
<p>НУБІП УКРАЇНИ</p>	<p>НУБІП УКРАЇНИ</p>	<p>НУБІП УКРАЇНИ</p>

Визначені критерії та показники сформованості патріотичних цінностей можуть проявлятися на різних рівнях, мати різний ступінь прояву. Єдиного підходу до визначення рівнів сформованості того чи іншого критерію в педагогічних дослідженнях не вироблено. Відповідно, критерії можуть мати різну кількість рівнів сформованості.

Науковець В. Борисенко запропонував таку класифікацію рівнів сформованості національної свідомості: примітивний (починає зароджуватися система непрямої аргументації, за допомогою якої суспільство починає перші спроби осмислити відчуття спільності; утворюються різноманітні міфи; робляться перші спроби використати систему етнічної аргументації на користь єдності членів суспільства); нерозвинений рівень розвитку національної свідомості (досягнута інтеграція усвідомлюється суспільством як спільність інтересів і розвивається переконання в необхідності спільно захищати спільні інтереси); розвинений рівень розвитку національної свідомості (нація остаточно усвідомлюється як політична єдність; функціональна готовність суспільства до системного захисту національних інтересів дуже висока) [12].

Науковець Г. Гуменюк у своїх напрацюваннях виокремлює три рівні сформованості національної самосвідомості: низький, середній, високий [30].

Опираючись на дослідження Д. Дудової, своєму дослідженні ми послуговуватимемось трирівневим критерієм вияву досліджуваної якості (табл.3)[32].

Таблиця 3

Рівні сформованості патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти

Рівні сформованості патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти	Характеристика рівнів
Оптимальний	Характеризується стійкою мотивацією студентів до навчальної діяльності й активної діяльності патріотичного спрямування; наявністю чітко аргументованої патріотичної позиції; стійкими ціннісними орієнтаціям; глибоким розумінням сутності патріотизму; високим усвідомленням своєї ідентичності з рідним народом; здатністю творчо розв'язувати проблеми в системі Я – Держава – Суспільство.
Допустимий	Характеризується вибірковою мотивацією студентів, яка дозволяє їм усвідомити взаємозалежність своїх прав та обов'язків як визначальних атрибутів державності; чіткою патріотичною позицією та сформованими патріотично-ціннісними орієнтаціями, переконаннями й ідеалами. Студенти цього рівня вирізняються змістовно-нормативним мисленням, знають народні обряди, звичаї, традиції, норми та способи їх прояву. Їх уміння дозволяють брати

<p>Критичний</p>	<p>участь у діяльності патріотичної спрямованості. Окреслюється ситуативно-імпульсивною мотивацією до різних видів діяльності, що проявляється за конкретних зовнішніх і внутрішніх умов; репродуктивним осмисленням законів та інших атрибутів державності; ситуативним усвідомленням свого взаємозв'язку з культурою, звичаями та традиціями рідного народу, а також репродуктивними вміннями, що виявляються в різних видах діяльності. Мислення студентів є синкретично-ситуативне, вони поверхово знають традиції, звичаї та розуміють їх на рівні емпіричних фактів без відповідного узагальнення</p>
------------------	---

Таким чином, у параграфі 3.1. ми з'ясували структуру досліджуваного поняття «патріотичні цінності», виокремили компоненти, критерії, показники та рівні сформованості досліджуваної характеристики.

Компонентами патріотичних цінностей є патріотично спрямована активність, національно-патріотичний світогляд, діяльнісний вияв патріотичної позиції та сформованих цінностей. Критеріями визнано ціннісно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, діялісно-поведінковий. Рівнями сформованості досліджуваної якості будемо вважати у подальшій роботі : оптимальний, допустимий, критичний.

2.2. Сучасний стан проблеми формування патріотичних цінностей у закладах фахової передвищої освіти (на прикладі ВСП «Березоворудський фаховий коледж ІДАУ»)

З метою перевірки ефективності визначених нами педагогічних умов формування патріотичних цінностей здобувачів фахової передвищої освіти нами було проведено експериментальну роботу, яка складалася з трьох основних етапів:

- констатувальний: визначення складу контрольної та експериментальної груп; підбір діагностичного інструментарію для обстеження досліджуваної якості; виявлення наявного рівня сформованості патріотичних цінностей у здобувачів фахової передвищої освіти;

- формувальний: визначення змісту, форм і методів упровадження педагогічних умов формування патріотичних цінностей та їх практична апробація в умовах реального закладу фахової передвищої освіти;

- контрольний: виявлення змін, що відбулися після упровадження запропонованих педагогічних умов формування патріотичних цінностей здобувачів фахової передвищої освіти.

Базою проведення педагогічного експерименту було визначено ВСП «Березоворудський фаховий коледж ІДАУ», до складу експериментальної групи увійшли 40 студентів освітньо-професійної програми «Агрономія», «Агроінженерія». Термін проведення експерименту – 2022/2023 н.р.

Серед результативних і найбільш доступних методів діагностики національної ідентичності студентської молоді є спостереження, узагальнення незалежних характеристик, тестування, анкетування тощо. У нашій роботі будемо застосовувати комплекс методів та методик діагностування, що дасть змогу найбільш повно вивчити дане особистісне утворення.

На наш погляд, різні методи опитування, такі як інтерв'ю, бесіди та анкети є універсальними засобами отримання інформації про уявлення, судження, знання майбутніх учителів суспільствознавчої галузі стосовно

національної ідентичності, громадянської позиції, базових цінностей. Бесіда є поширеним вербальним діагностувальним методом, що дозволяє краще зрозуміти внутрішні стани студентів, їхніх проблем в особистій і професійній сфері, що потребують вирішення чи підтримки педагога. Успіх бесіди значною мірою залежав від уміння викладача встановити довірливі стосунки зі студентами, чітко сформулювати і пояснити завдання, поставити запитання.

Дослідження науковців переконують, що правильно визначити і застосувати критерії сформованості і методи їх діагностування – означає знайти дієвий засіб підвищення ефективності процесу формування

патріотичних цінностей у студентів закладів фахової передвищої освіти. Тут ми вважаємо за доцільне керуватись нормативними документами, а також напрацюваннями науковців з порушеного питання [60]. Вирішенням проблеми виявлення сформованості у студентів якостей, дотичних до досліджуваної

нами якості (активна громадянська позиція, національна самосвідомість, громадянська позиція, патріотизм тощо) займались дослідники М. Бабкіна, В. Борисов, Я. Великий, Ю. Каменюк, А. Левіцька, А. Панчук, А. Романишин та інш., наукові напрацювання яких ми проаналізували на предмет виявлення у них діагностичних методик, які використовували дослідники.

Процедура діагностики сформованості патріотичних цінностей складається з трьох етапів: збору діагностичної інформації; встановлення рівня національно-патріотичної вихованості; формування рекомендацій щодо підвищення її рівня [72].

Беручи до уваги виокремлені нами у параграфі 2.1. компоненти патріотичної свідомості здобувачів фахової передвищої освіти (патріотично спрямована активність, національно-патріотичний світогляд, діяльнісний вияв патріотичної позиції та сформованих цінностей), критеріальні показники (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-поведінковий), на підставі аналізу названих вище наукових досліджень виокремимо діагностичні методи їх діагностування (табл. 4).

Діагностичні методики на встановлення рівня сформованості патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти за визначеними критеріями

Критерії сформованості патріотичних цінностей студентів	Діагностичні методики виявлення рівня сформованості патріотичних цінностей
Ціннісно-мотиваційний	1. Методика незакінчених речень (дод. А) 2. Метод узагальнених характеристик
Когнітивно-пізнавальний	1. Анкета «Громадянська компетентність» (В. Борисова) (дод.Б) 2. Методика «Двадцять тверджень», або «Хто я?» (М. Куна і Т. Макпартленда) (дод.В)
Діяльнісно-поведінковий	1. Анкета «Моя позиція як суб'єкта суспільного життя» (Г. Назаренко) (дод. Г) 2. Методика «Ситуація вибору»

Діагностування рівня сформованості патріотичних цінностей студентів, які були визначені учасниками експерименту, відбувалось за визначеними критеріями. Визначену кількість студентів було рандомно розподілено на контрольну і експериментальну групу.

Діагностування за першим критерієм, ціннісно-мотиваційним, відбулось за двома визначеними методиками.

1. Методика «Незакінчені речення». Студентам було запропоновано пропонувалося закінчити речення, які починалися зі слів «Патріотизм - це...», «На мою думку, бути патріотом означає...», «Захищати свою країну важливо, бо...», «Участь у житті країни дає мені можливість...» тощо. В основу методики покладено концепцію вільних асоціацій. Методика створює умови, за яких респонденти акцентують увагу в першу чергу на особистісних мотивах, які є значимими для них. Досліджувані самі називають те, що їх цікавить або є їхнім пріоритетом. Це сприяє мотивації учасників відповідати ширше. Аналіз відповідей допомагає зрозуміти асоціації, установки,

переживання, ціннісні орієнтації, особливості сприйняття досліджуваного феномену. Методика дозволила виявити уявлення студентів щодо патріотизму, основні характеристики патріота, які є актуальними для здобувачів фахової передвищої освіти (додаток А).

З'ясувалося, що з поняттям «патріот» здобувачі в першу чергу пов'язують любов до Батьківщини, держави, спроможність до її захисту, активне включення в життя країни, готовність до самопожертви.

Так, на відкрите запитання «На мою думку, патріот це...», 68% відповідей пов'язані з почуттям любові до Батьківщини («патріот - це той, хто

любить свою країну», «для справжнього патріота Україна має бути понад усе»); 56% респондентів наголошують на важливості захисту своєї країни («це той, хто захищає нашу державу», «той, хто веде боротьбу за свою країну»,

«патріот готовий стати на захист кордонів», «захищає інтереси своєї Батьківщини», «прагне захищати Україну» тощо); 36% відповідей пов'язані з

дієвою характеристикою патріота («справжній патріот доводить свою любов діями, а не вишиванкою», «це той, хто робить, а не говорить», «це волонтер і і гр омадські діячі», «це люди, які дбають про добробут країни»); важливість

спілкування рідною мовою підкреслили 16% здобувачів («спілкується

українською мовою», «не соромиться говорити українською», «знає рідну мову»); на історію, національних традицій зацентрували увагу близько 32% респондентів («патріот пишається своєю країною, знає її історію», «знає

історичне минуле своєї держави», «дотримується національних звичаїв» «знає наші традиції, народні свята і обряди», «знає минуле і історію своєї країни»,

«дотримується традицій українського народу»); 12% зазначають про жертвовність («той, хто готовий піти на жертви заради Батьківщини», «хто готовий пожертвувати собою»); 20% пов'язують поняття «патріот» з місцем

проживання та громадянством («той, хто живе в Україні», «патріот - це громадянин України»); близько 4% не змогли визначитися з відповіддю.

Можемо зробити висновок, що здобувачі освіти в першу чергу вважають патріотом людину, яка любить свою країну і готова діями це доводити,

НУВБІП УКРАЇНИ

проявляє активну громадянську позицію, захищає інтереси країни та дбає про її добробут та процвітання, знає історію та дотримується традицій. На запитання «Чи вважаєте ви себе патріотом?» 72% відповіли ствердно; 18%

респондентам було важко визначитися з відповіддю; 6% відповіли, що не вважають себе патріотами; 2% не відповіли на запитання.

НУВБІП УКРАЇНИ

У процесі бесід та дискусій зі здобувачами освіти, яким було важко визначитися з відповіддю на це запитання, або з тими, хто дав негативні відповіді і не готові називати себе патріотом, було з'ясовано, що причина

таких відповідей часто полягає в тому, що вони не розуміють поки що, своєї ролі в житті країни і не можуть довести свій патріотизм на практиці.

НУВБІП УКРАЇНИ

Це може бути пов'язано з установками, які все більше утверджуються в українському суспільстві щодо важливості дієвості патріотизму, необхідності проявляти його у реальних справах.

НУВБІП УКРАЇНИ

Проявами патріотизму респонденти вважають любов до рідного краю, своєї Батьківщини, її мови, історії, традицій та звичаїв (40%); дії на благо країни (14%); служіння Батьківщині, готовність до самопожертви заради її блага (10%), активну участь у житті суспільства (10%); гордість за свою

країну, народ (8%); дотримання традицій (6%); спілкування українською мовою (6%), знання основних прав та обов'язків громадянина України, їх дотримання (4%); прояви поваги до державних символів (2%).

НУВБІП УКРАЇНИ

Отримані дані засвідчують, що більшість студентів знають зміст понять «патріот», «патріотизм», розуміють сутність патріотичних проявів. Разом з

тим, частина респондентів пов'язує патріотизм, в першу чергу, з почуттям любові до Батьківщини, а не з практичною діяльністю. Відповідно, у частини

НУВБІП УКРАЇНИ

здобувачів освіти спостерігається одностороннє розуміння проявів патріотизму, їхні уявлення про те, як можна проявляти це почуття, мають дещо фрагментарний характер.

НУВБІП УКРАЇНИ

Предметом гордості за державу та український народ респонденти назвали: традиції та історію країни (26%); військову міць держави, героїзм захисників Батьківщини (20%), культуру і мистецтво (10%); видатних

історичних постатей України (10%); діяльність волонтерів (10%); українську мову (8%); спортивні досягнення (8%); державні символи (6%); природу (4%).

Такі відповіді є свідченням розуміння частиною респондентів важливості захисту країни, її обороноздатності, проявом поваги до тих, хто захищає країну. Актуальність волонтерського руху дає можливість зробити висновки про розуміння студентами значення активності кожного громадянина в житті суспільства.

Таким чином, у результаті проведеного діагностичного обстеження ми виявили асоціації, установки, переживання, ціннісні орієнтації, особливості сприйняття здобувачами освіти досліджуваного феномену.

Рис. 3. Ранжування відповідей студентів на питання «Хто такий патріот?» за методикою незакінчених речень (констатувальний етап експерименту)

2.Метод узагальнення незалежних характеристик передбачав систематизацію та узагальнення відомостей про студентів, отриманих з різних джерел (від педагогів, студентської ради, здобувачів освіти з різних груп, які мали змогу спостерігати учасників протягом тривалого часу в різних ситуаціях, засвідчити узгодженість (або навпаки, невідповідність

висловлених переконань та поглядів з реальними справами та поведінкою). Метод дозволив доповнити та конкретизувати інформацію про учасників, сприяв об'єктивності та неупередженості в загальній оцінці.

Узагальнений результат проведення діагностичного обстеження за мотиваційно-ціннісним критерієм сформованості патріотичних цінностей (за двома визначеними нами методиками) ілюстровано на рис. 4.

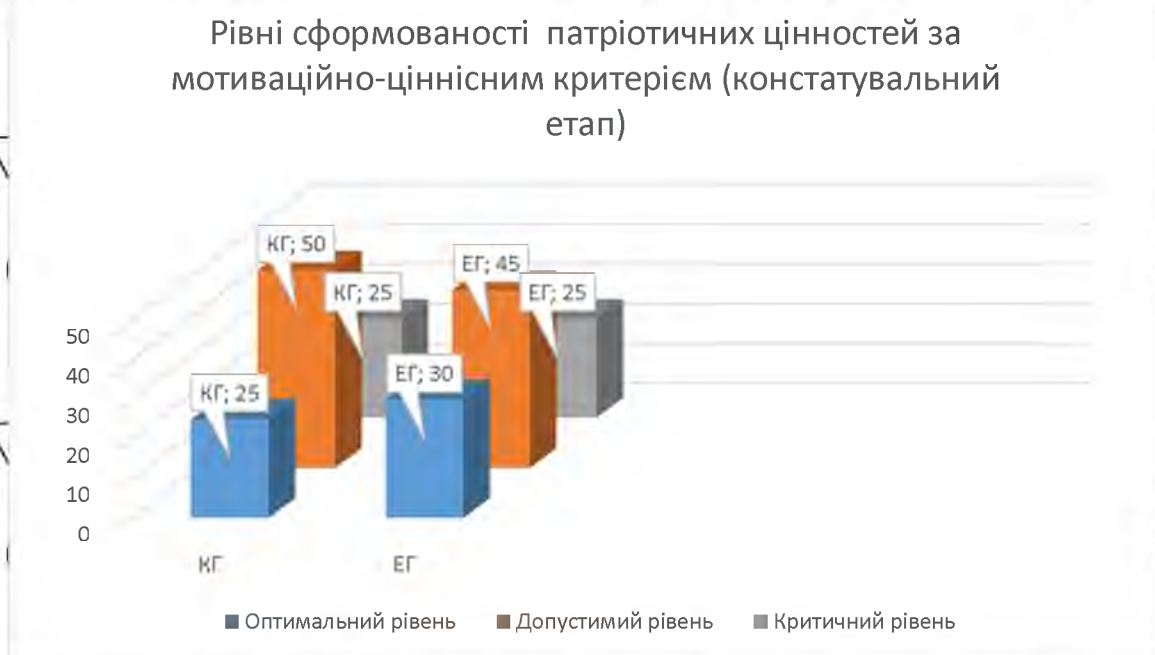

Рисунок 4. Рівні сформованості патріотичних цінностей за мотиваційно-ціннісним критерієм (констатувальний етап експерименту)

Наступним етапом було проведення діагностичного обстеження студентів – учасників експерименту за когнітивно-пізнавальним критерієм за двома визначеними методиками (Анкета «Громадянська компетентність» (В. Борисова), Методика «Двадцять тверджень», або «Хто я?» (М. Куна і Т. Макпартленда).

1. Діагностичне обстеження студентів КГ і ЕГ за анкетною «Громадянська компетентність» (В. Борисова) дозволило виявити здатність здобуваних фахової передвищої освіти до підпорядкування особистих інтересів загальній

меті, розуміння їх ролі у житті суспільства і держави, виявила їх ставлення до громадянських обов'язків, готовність до захисту Батьківщини, активну / пасивну громадську позицію, готовність брати участь у житті суспільства.

Опитувальник використовувався у скороченому вигляді, увага була зацентрована на запитання, які спрямовувалися на дослідження кожного з виділених критеріїв.

Анкета містить твердження, відповіді на які проранжовано наступним чином: «ні», «не знаю», «швидше ні», «швидше так», «так». Така шкала

дозволяє респондентам обирати більш прийнятний для себе варіант відповіді та об'єктивно визначити ступінь погодженості (чи не погодженості) із запропонованими твердженнями (додаток Б).

На твердження «Я пишаюся тим, що я українець» «так», «скоріше так»

відповіли 85% респондентів; 15% мали утруднення з вибором відповіді; «ні», «скоріше ні» не відповів жоден респондент. Ставлення до державних символів проявилось наступним чином: 85% зазначили, що при звучанні національного гімну України вони відчувають гордість, піднесення; про байдуже сприйняття висловилися 15%. До Державного прапора і герба з повагою і шанобою ставляться 80% опитаних; 15% вважають це просто необхідною атрибутикою

держави, яка не несе особливих змістових навантажень; не змогли сформулювати своє ставлення - 5%.

Негативні відповіді студентів певною мірою можна пояснити тим, що поруч з використанням державних символів в закладах освіти іноді відсутня роз'яснювальна робота щодо їх важливості та значимості для держави, історії створення та змістового наповнення. В такому випадку бездумного сприйняття державних символів можна було б уникнути.

Твердження «Я ціную свою свободу» переконанням здобувачів фахової передвищої освіти «повністю відповідає» - 85%; «відповідає майже повністю»

- 10%; «відповідає частково» - 5%. Твердження «Я усвідомлю цінність людської гідності» переконанням студентів «повністю відповідає» - 55%; «відповідає майже повністю» - 25%; «відповідає частково» - 15%; «скоріше

«ні», ніж «так» - 5%. Твердження «Я спроможна/ий захищати і відстоювати мою людську гідність» переконанням студентів «повністю відповідає» - 35%, «відповідає майже повністю» - 45%; «відповідає частково» - 15%; «скоріше «ні», ніж «так» - 5%.

Такі відповіді свідчать про значимість цінності свободи та гідності, що є характерним для даного вікового періоду, оскільки саме в цей період актуалізуються бажання вибору та самоствердження. Разом з тим, можемо спостерігати відсутність у значної частини респондентів навичок захисту та відстоювання важливих для них цінностей.

2. За допомогою методики «Двадцять тверджень» або «Хто я?» М. Куна і Т. Макпартленда вимірювався показник «Розуміння своєї ролі в житті держави».

Методика «Двадцять тверджень», або «Хто я?» допомогла розкрити установки студентів на себе та виявити їх розуміння самоідентичності. В контексті нашого дослідження було важливо з'ясувати, наскільки для респондентів серед інших критеріїв самоідентифікації важливі ідентифікації, пов'язані з патріотизмом (наприклад, я- українець, я- захисник Батьківщини, я - патріот, я - громадянин тощо).

Серед 20 самоідентифікацій «українець» назвали 36% громадянин України - 16%; мешканець свого міста/ села - 12%; «патріот» - 8%; не вказали жодної з дотичних до патріотизму - 20% (рис.5).

Такі відповіді пояснюються тим, що здобувачі фахової передвищої освіти – підлітки старшого віку - в переважній більшості випадків, як правило ідентифікують в першу чергу сімейні, вікові, статеві приналежності, описують себе через свої інтереси («футболіст», «меломан», «танцівниця»), приналежність до груп («студент», «учасник організації, команди»), що є характерним проявом цього вікового періоду.

Бесіда на тему «Я вважаю, що розвиток суспільства залежить і від мене особисто» дозволила виявити, що переважна більшість студентів не розуміє, яким чином можна брати участь у житті суспільства, хоча вони і погоджуються

з тим, що діяти і впливати на суспільні процеси продуктивніше і цікавіше, ніж бути пасивним спостерігачем.

Рисунок 5. Ранжування відповідей студентів на предмет самоусвідомлення себе патріотом, людиною зі сформованими патріотичними цінностями

Це підтверджують і відповіді на запитання анкет. Так, твердження «Я усвідомлюю себе активним членом громадянського суспільства в Україні» переконанням студентів «повністю відповідає» - 16%; «відповідає майже повністю» - 16%; «відповідає частково» - 36%; «скоріше «ні», ніж «так» - 16%; «не відповідає» - 12%; твердження «Я усвідомлюю способи політичної участі» переконанням студентів «Повністю відповідає» - 4%; «відповідає майже повністю» - 8%; «відповідає частково» - 64%; «скоріше «ні», ніж «так» - 14%; «не відповідає» - 10%.

Такі відповіді свідчать про необізнаність здобувачів освіти про способи участі в житті суспільства, їх можливості впливати на прийняття рішень на рівні школи, громади, держави. Вони не знають, яким чином можна реалізовувати свої права, де і як використати наявні можливості. У ході дискусії на тему «Як я можу вплинути на життя суспільства і держави»

Більшість студентів погоджується з твердженням, що кожна людина може в діювати певну роль в житті суспільства, проте не мають уявлення про свої можливості участі в прийнятті рішень.

Загальний рівень сформованості патріотичних цінностей здобувачів фахової передвищої освіти за когнітивно-пізнавальним критерієм (за результатами обстеження за двома методиками) виявився наступним (рис. 6):

Рисунок 6. Рівні сформованості патріотичних цінностей за когнітивно-пізнавальним критерієм (констатувальний етап)

Наступним етапом було діагностичне обстеження рівня сформованості патріотичних цінностей за діяльнісно-поведінковим критерієм (анкета «Моя позиція як суб'єкта суспільного життя» (Г. Назаренко) та Методика «Ситуація вибору»)

1. Анкета «Моя позиція як суб'єкта суспільного життя» (за Г. Назаренко). Анкета дозволила виявити такі аспекти як: усвідомлення студентами себе активним членом громадянського суспільства в Україні, їх зацікавленість суспільно-політичним життям України, поінформованістю події суспільно-політичного життя в Україні, їх готовність брати участь у легальних формах політичної діяльності, переконаність у важливості

активності громадян у житті країни, бажання брати активну участь у житті українського громадянського суспільства, ставлення до свободи, підності, незалежності (додаток Г).

Аналіз даних щодо показника «Сформованість установок на поведінку патріотичного спрямування» здійснювався завдяки уявленням студентів щодо наступних тверджень: готовність захищати Батьківщину, жертвувати кошти на підтримку держави, виконувати закони, брати участь у роботі політичних партій, діяльності громадських організацій тощо.

Обговорення таких питань виявило, що готовність захищати Батьківщину зі зброєю в руках виявили 24 % опитаних; мають сумніви - 46%; не готові виступати на захист зі зброєю - 30%. Така позиція аргументується респондентами тим, що вони надають перевагу дипломатичному вирішенню ситуації, вважають, що вдаватися до зброї

необхідно лише в крайніх випадках. Якщо такий випадок все ж настане, тоді вони готові змінювати своє рішення. Ці дані підтверджуються відповідями на наступне запитання «У разі війни я готовий захищати Батьківщину зі зброєю в руках». У такому разі готовність до захисту

Вітчизни виявили 48 % опитаних; сумніваються - 30%; не готові - 22%. Про свою готовність жертвувати кошти на підтримку державних інтересів зголосилися 16% респондентів, 40% готові допомагати лише за умови, що знатимуть на які цілі витрачатимуться кошти і матимуть гарантії, що все відбувається чесно; 34% сумніваються як вчинити, 10% не готові жертвувати кошти і не бачать в цьому сенсу.

2. Ситуація вибору створюється за умови, коли існують альтернативи прийнятих рішень (варіанти дій, версій тощо). Таких альтернатив може бути декілька (дві, три і більше). Створена ситуація вибору, яка передбачає вибір між двома та більше альтернативами, призводить до необхідності самовизначення, якій із альтернатив надати перевагу. Такі ситуації створюють для учасників так зване поле реалізації активності та містять пізнавальний та виховний потенціал і дають можливість еностерігати

готовність учасників до вияву вольових зусиль, вибір стратегії поведінки. Можливість вибору передбачає варіативність рішень, можливість проявити ініціативність, активність, відповідальність, створює умови для самовизначення.

Дієва включеність учасників у процес вибору сприяє формуванню активної життєвої позиції, поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій. В умовах, коли учасник бере на себе відповідальність за прийняте рішення, він здатен трансформувати ситуацію своїм вибором. Таким чином, через процеси прийняття рішення особистість «перетворює простір» і, водночас формує себе. Опинившись у ситуації вибору, учасники отримували можливість проявити себе, покладаючись на свій досвід, знання та навички, продемонструвати свою позицію, відстоювати свої переконання та обрані стратегії.

Окрім того, прояви поведінки студентів фіксувалися під час спостереження за їхньою діяльністю під час колективної взаємодії, сумлінністю виконання доручень, вибором стратегії поведінки, роботою на досягнення результатів спільної діяльності тощо.

Результати анкетування, бесід, опитувань співвідносилися з результатами спостереження. У цілому методика дослідження носить комплексний характер і спирається на методологічні підходи педагогіки, загальної і вікової психології.

Узагальнені результати діагностичного обстеження студентів на предмет сформованості у них патріотичних цінностей за діялісно-поведінковим критерієм виявило результати, які представлено на рис. 7.

Представлені дані засвідчують перевагу допустимого рівня прояву критерію «Уміння проявляти патріотизм у поведінці» (50 % у ЕГ та 45% у КГ), який характеризується неоднозначним ставленням студентів до включення в колективну діяльність, намаганням уникати спільних заходів; незацікавленістю в досягненні спільного результату; не готовністю підпорядковувати свої інтереси інтересам колективу.

Рівні сформованості патріотичних цінностей за діяльнісно-поведінковим критерієм (констатувальний етап)

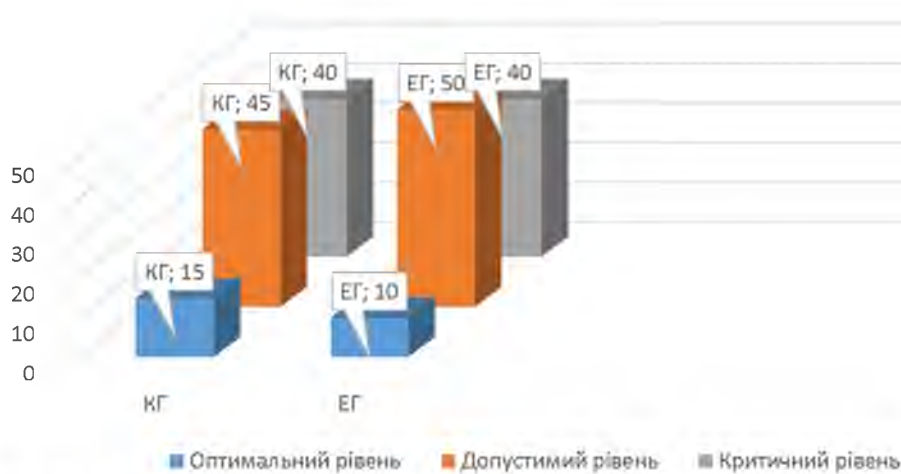

Рис. 7. Рівні сформованості патріотичних цінностей за діяльнісно-поведінковим критерієм (констатувальний етап)

Як бачимо, сформованим на найбільш низькому рівні виявився саме діяльнісно-поведінковий критерій.

Таким чином, перевага допустимого рівня (50% ЕГ та 45% КГ) свідчить про недостатню сформованість у студентів патріотичних цінностей, ціннісного ставлення до Батьківщини, прояви суперечливого ставлення до патріотизму, відсутності чіткого розуміння своєї ролі в житті суспільства. Прояви критичного рівня (40% ЕГ та 40% КГ) засвідчують наявність у здобувачів фахової передвищої освіти знань та уявлень про патріотизм, його значення в житті людини. Студенти готові включатися у суспільну діяльність, проявляють інтерес та соціальну активність та ініціативність. Разом з тим, потребують розширення знань щодо інструментів своєї участі в житті суспільства.

Узагальнений результат рівня сформованості патріотичних цінностей у здобувачів фахової передвищої освіти за трьома визначеними критеріями та визначеними діагностичними методиками представлено у таблиці 5 на

рис. 8.

Таблиця 5

Узагальнені дані діагностичного обстеження респондентів на предмет сформованості у патріотичних цінностей на констатувальному етапі експерименту

Рівні сформованості досліджуваного критерія	Дані діагностування за мотиваційно-ціннісним критерієм		Дані діагностування за когнітивно-пізнавальним критерієм		Дані діагностування за діяльнісно-поведінковим критерієм		Загальний результат діагностичного обстеження	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
	Оптимальний	25%	30%	30%	25%	45%	10%	23,4%
Допустимий	50%	45%	50%	50%	45%	50%	48,3%	48,4%
Критичний	25%	25%	20%	25%	40%	40%	28,3%	30%

Рівні сформованості патріотичних цінностей студентів (констатувальний етап)

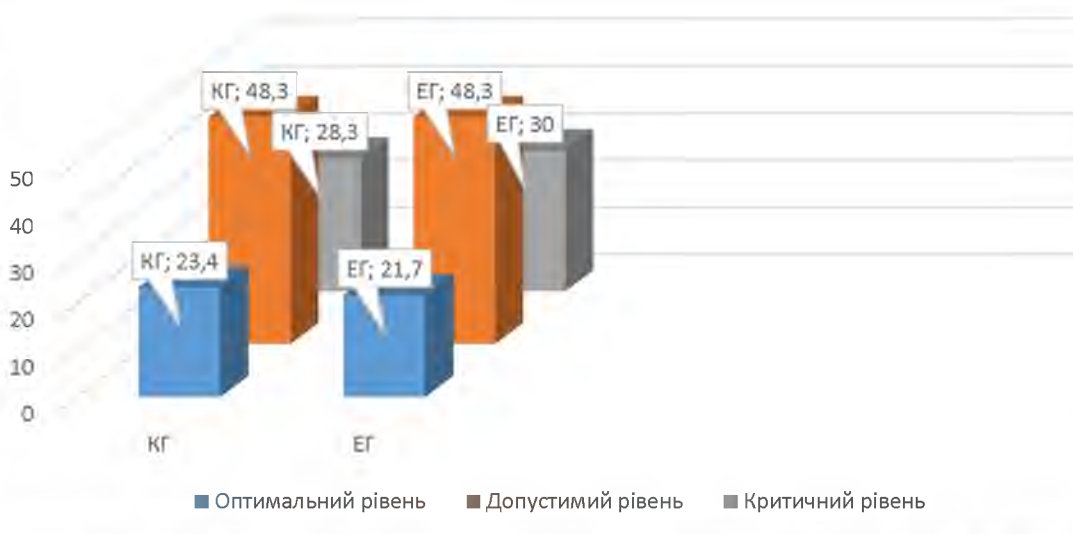

Рисунок 8. Узагальнені дані констатувального етапу експерименту стосовно сформованості патріотичних цінностей студентів закладу фахової передвищої освіти

На підставі узагальнення отриманих даних можна зробити висновок, що у студентів Березоворудського фахового коледжу, які склали групу респондентів, на етапі констатувального експерименту дані обстеження за мотиваційно-ціннісним та когнітивно-пізнавальним критерієм виявляють

фактично однаковий рівень, а от сформованість патріотичних цінностей за діяльнісно-поведінковим критерієм знаходиться на більш низькому рівні. Із унаочнених у таблиці 5 даних чітко простежується, що у студентів на більш високому рівні мотиваційно-ціннісне ставлення до життєвих пріоритетів, як складають патріотичні цінності.

Рівень сформованості патріотичних цінностей за когнітивно-пізнавальним критерієм у студентів переважно заходиться на допустимому рівні, тобто їх знання щодо патріотичних цінностей ще є не достатньо глибокими та стійкими.

Найнижчі результати спостерігаються за діяльнісно-поведінковим критерієм, тобто студенти ще не мають достатніх компетентностей для реалізації патріотичних ціннісних орієнтацій, що проявляється в недостатньому розвитку суб'єктності, мотивації до вияву патріотичних цінностей, здібностей до самоаналізу та аналізу оточуючої дійсності.

Дані констатувального етапу експерименту є підґрунтям для організації формуючого етапу, спрямованого на формування патріотичних цінностей у студентів експериментальної групи.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ до розділу 2

Метою другого розділу було визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості патріотичних цінностей здобувачів фахової передвищої освіти, підбрати діагностичний інструментарій для обстеження респондентів на предмет сформованості у них досліджуваної характеристики та провести констатувальний етап експерименту.

Досягнувши мети та виконавши поставлені у другому розділі завдання ми дійшли до наступних висновків:

1. На підставі теоретичного аналізу наукових джерел та у світлі теми нашого дослідження ми виокремили у структурі патріотичних цінностей компоненти (патріотично спрямована активність, національно-патріотичний світогляд, діяльнісний вияв патріотичної позиції та сформованих цінностей), критерії (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, діялісно-поведінковий), їх показники та рівні (оптимальний, допустимий, критичний).

2. Для діагностування рівня сформованості досліджуваних нами патріотичних цінностей ми виокремили групу респондентів – здобувачів фахової передвищої освіти ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ» освітньо-професійної програми «Агрономія», «Агроінженерія» та підбрали діагностичні методики на виявлення рівня сформованості у студентів досліджуваної якості (Методика незакінчених речень, Метод узагальнених характеристик, Анкета «Громадянська компетентність» (В. Борисова), Методика «Двадцять тверджень», або «Хто я?» (М. Куна і Т. Макпартленда), Анкета «Моя позиція як суб'єкта суспільного життя» (Г. Назаренко), Методика «Ситуація вибору») та провели діагностичне обстеження. У результаті проведеної діагностики ми виявили, що у студентів-здобувачів фахової передвищої освіти, які увійшли до контрольної та експериментальної груп, на допустимому рівні (приблизно 3

однаковим цифровим вираженням) сформовано мотиваційно-ціннісний та когнітивно-пізнавальний критерій, тоді як поряд з цим діяльнісно-поведінковий критерій сформовано на більш низькому рівні.

Проведене діагностичне обстеження здобувачів фахової передвищої освіти на предмет вияву у них рівня сформованості патріотичних цінностей сприятиме оптимальному виявленню та реалізації педагогічних умов на формувальному етапі експерименту.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ БЕРЕЗОВОРУДСЬКОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

3.1. Педагогічні умови формування патріотичних цінностей студентів в умовах закладу фахової передвищої освіти

На сучасному етапі становлення й відродження України як суверенної європейської держави виникла необхідність створення принципово нової системи національно-патріотичного виховання студентської молоді. Тобто необхідно визначити й реалізувати такі педагогічні умови, які б якнайкраще формували патріотичні цінності студентів.

Педагогічні умови в ракурсі проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій досліджують такі вчені: О. Дурманенко, О. Каміньська, Н. Лапханова, Є. Мамчур, В. Паскар, Є. Слободнюк, Н. Шемигон та інші.

Ми вважаємо, що патріотичні цінності студентів є інтегрованою особистісною системою установок і переконань, яка визначає ставлення студентів до української нації, держави, символів, традицій, історії тощо.

Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що й досі немає термінологічної єдності стосовно понять «умова», «педагогічна умова». Категорія «умова» у філософській літературі виражає відношення предмета до довкілля, без яких він не може існувати, тобто умови складають те середовище, обставини, в яких він виникає, існує й розвивається.

Так, у філософському плані поняття «умова» є одним із провідних разом із такими, як «особистість», «діяльність», «матерія» і т.д. «Умова» розглядається як категорія, яка відображає ставлення предмету до оточуючих його явищ, без яких цей предмет не може існувати й розвиватися [73, 534].

У тлумачному словнику, поняття «умова» має багато значень, серед них можна виділити наступні: 1) необхідна обставина, яка уможлиблює здійснення, створення, утворення чого-небудь, 2) обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь; 3) правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, дійсності [18, 1506].

У педагогічному контексті поняття умови визначається через поєднання природних, соціальних, зовнішніх і внутрішніх чинників, що здатні вплинути на фізичний, моральний, психічний розвиток особистості, її поведінку, виховання, навчання та формування особистості [53].

Науковця В. Манько трактувала педагогічні умови як взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, що забезпечує високу результативність освітнього процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [49, с. 155].

У контексті нашого дослідження – слухним є визначення О. Єжової: організаційно-педагогічні умови мають передбачати такі обставини, що сприяють налагодженості взаємодії суб'єктів педагогічного процесу для реалізації спільної мети. Тому, безперечно, організаційно-педагогічні умови стосуються технологічної функції управління педагогічним процесом [35].

На основі аналізу вищезазначеної літератури та виходячи з власних міркувань, ми визначаємо педагогічні умови як сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, які забезпечують високу ефективність та результативність освітнього процесу.

Питання визначення й обґрунтування педагогічних умов формування патріотичних цінностей, патріотичної позиції, патріотичної вихованості молодого покоління розглядається у роботах багатьох дослідників: О. Абрамчук (педагогічні умови патріотичного виховання студентів в технічних навчальних закладах), Т. Анікіна (педагогічні умови

патріотичного виховання майбутніх учителів музики засобами художнього
краси (І. Волощина (Педагогічні умови патріотизму сучасного
українського суспільства), Т. Гавлітіна (педагогічні умови національно-
патріотичного виховання підлітків в умовах позашкільного навчального

закладу), Г. Коломєць (патріотичне виховання старших підлітків у процесі
військово-спортивних ігор), В. Коваль (педагогічні умови патріотичного
виховання учнів у процесі вивчення української літератури в старших
класах загальноосвітньої школи), В. Дзюба (педагогічні умови

патріотичного виховання майбутніх офіцерів), О. Доценко (педагогічні
умови військово-патріотичного виховання в українських збройних
формуваннях) та ін.).

На основі аналізу досліджень, теми яких дотичні до теми нашого
дослідження, ми виокремили педагогічні умови формування патріотичних
цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти:

1) Використання виховного потенціалу освітніх компонентів з метою
формування патріотичних цінностей студентів (за потреби
вдосконалення їх змістового наповнення).

2) Використання інтернет-ресурсів як засобу формування
патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої
освіти.

3) Залучення студентської молоді до участі в соціально-значущих
проектах патріотичного спрямування.

Вибір першої педагогічної умови зумовлений тим, що формування
патріотичних цінностей студентів здійснюється, перш за все, у процесі
освітньої діяльності як провідної у професійній підготовці майбутнього
фахівця шляхом внесення ціннісних складових у зміст освітніх компонентів

та використання діалогових, активних методів навчання, які спонукатимуть
як до пошуків аргументів власної точки зору, правильних джерел
інформації, вибору засобів комунікації тощо.

Для формування патріотичної вихованості студентів весь освітній процес закладу фахової передвищої освіти повинен бути насичений різними аспектами патріотичного виховання. І особлива роль тут належить предметам соціально-гуманітарного циклу, а саме: українській мові, філософії, політології, історії, географії, літературі та ін. Організація процесу навчання з урахуванням цілей і завдань патріотичного виховання вимагає оптимізації змісту навчальних програм, опанування викладачами всіма компонентами процесу навчання, розуміння ними того, що повинно відбиватися в робочих навчальних програмах і реалізовуватися в процесі засвоєння студентами знань, умінь і навиків з предмету на лекціях, семінарах, практичних заняттях і в процесі самоосвіти та самовиховання студентів.

Значні можливості у плані формування патріотичних цінностей закладені у курсі ділової української мови (Українська мова за професійним спілкуванням), мета якого – допомогти студентам удосконалити знання з української мови, оволодіти її стилевими нормами, опанувати офіційно-діловий стиль спілкування, навчити свідомо користуватися багатою мовною палітрою, підвищити рівень культури мовлення.

Під час вивчення курсу української ділової мови реалізовується й виховна мета – виховання у студентів поваги до мови країни, в якій вони живуть і навчаються, стимулювання бажання знати українську мову й вдосконалювати культуру мовлення, прищеплення засобами мови пошани й бережного ставлення до народних традицій, історії, культури, науки українського народу, необхідності стати корисним своїй державі. Відповідно до поставленої мети визначені завдання: виховувати потребу у вивченні рідної мови; піднімати рівень практичного володіння українською мовою; працювати над культурою мовлення; сприяти розвитку усної і писемної мовленнєвої діяльності студентів, що допоможе їм уникати суржика та вільно спілкуватися не тільки на фаховому рівні, але й у повсякденному житті; навчити працювати з діловою документацією,

складати та аналізувати ділові папери, що є необхідним у майбутній професійній діяльності. Крім того, постійно працювати над підвищенням загальнокультурного рівня студентів, виховувати у них почуття національної гідності і відповідальності за свою країну та її народ.

Програма курсу української мови передбачає поєднання завдань як мовного, так і соціального характеру: вивчення мови з розвитком пізнавальної активності, творчого мислення, формування патріотичних почуттів, поглядів, переконань, національної свідомості та загальної культури майбутнього фахівця.

З метою реалізації патріотичного виховання студентів необхідно використовувати матеріали інформаційно-пізнавального, історичного, наукового, професійного, національно-патріотичного змісту для ознайомлення з історією та культурою української мови, мовними звичаями

і традиціями українців, мистецькими скарбами, кращими синами й дочками рідного народу, із моральними національними та загальнолюдськими нормами («Українська мова серед мов світу», «Переможниця – світових конкурсів мов», «Історія походження української мови», «Історичний розвиток української мови», «Стилістичні норми сучасної української

літературної мови», «Історія української науки», «Світові досягнення українських учених», «Рідне слово», «Як нас звать»). Найкраще цим вимогам відповідають уривки з творів класиків української літератури та культури, діячів мистецтва, видатних вчених. Ці матеріали допомагають відобразити естетичний ідеал українця-патріота та гуманіста.

Заняття з історії України не лише дають інформацію про історичні події, які відбувалися у різні епохи на українській землі, але й залучають студентів до вдумливого прочитання історії свого народу, порівняння різних поглядів на одні й ті ж історичні факти, самостійного пошуку

відповідей на суперечливі питання української історії, розуміння власної ролі у творенні сучасної історії, що впливало на патріотичні почуття студентів. Великий вплив на патріотичні почуття студентів мають лекції:

«Освіта в епоху Київської Русі-України», «Велике українське Відродження», «Козацька доба», «Гетьманство», «Універсали УНР», «Україна 60-х років ХХ ст.», тому що цей матеріал найяскравіше демонструє етапи розвитку українського народу, його освіти й культури, економіки й політики.

З метою найбільшого емоційного впливу на патріотичні почуття студентів при вивченні історії Київської Русі викладачі залучають для розгляду історичні пам'ятки літератури: «Поучення» Володимира Мономаха», «Слово о полку Ігоревім» та ін., в яких втілена духовна

атмосфера епохи, висвітлені моральні засади суспільства, серед яких патріотизм був органічною рисою громадян.

Значні можливості для патріотичного виховання студентів закладені у курсі *соціології*. Виходячи з навчальної мети цієї дисципліни: розв'язання соціально-економічних і політичних проблем модернізації українського

суспільства, реалізовувалася й виховна мета: стимулювання студентів до участі у суспільному житті, їх бажання зрозуміти й намагатися вирішити соціальні проблеми, бути активним громадянином-патріотом. Зважаючи на основні функції соціології, здійснювалася культурно-просвітницька

робота, студенти орієнтувалися на прогностичну, управлінську діяльність, чому сприяли розроблені нами методичні рекомендації.

На визначення морального ідеалу патріота спрямовані теми: «Соціологія освіти», «Соціологія культури», «Соціологія молоді», «Соціологія студентського дозвілля», «Соціологія релігії», у процесі вивчення яких увага студентів зосереджувалася на проблемах девіантної поведінки, безробіття у молодшому середовищі, моралі та здорового способу життя. Під час обговорення проблем моралі особистості і суспільства найбільший акцент ставився на моральний ідеал українця, який

увібрав як загальнолюдські цінності, так й найкращі національні риси. У дискусії «Зміни у вимірах цінностей сучасної молоді» студенти молодших курсів виявили ідеалізм, а студенти-старшокурсники, використавши метод

аналізу, констатували втрату моральних цінностей молодими людьми, що зустрілися з життєвими труднощами. Та коли студенти звертаються до історії формування морального ідеалу, то приходять до висновку, що ідеал громадянина-патріота з часів Давньої Русі до наших днів, хоча й осучаснився, однак не дуже змінився.

Вибір другої педагогічної умови зумовлений тим, що інформація, засоби її накопичення й збереження та обміну нею стають сьогодні пріоритетним продуктом інтелектуальної діяльності людства [58].

Інформаційно-комунікаційні технології проникають в усі царини життєдіяльності соціуму. Документи, ратифіковані країнами-членами Європейського Союзу та Ради Європи – Consultation on the future «EU 2020» Strategie, [81] Opter pour la croissance, innovation et emploi dans une société fondée sur la cohésion [82] – відзначають вплив розвитку інформаційних технологій на формування суспільства XXI століття.

Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства, окрім іншого, наголошує, що ІКТ стали життєво важливим стимулом розвитку світової економіки [19]. Інтеграція України в європейський простір вимагає якнайширшої інформатизації всіх царин функціонування українського

суспільства, зокрема вищої освіти, яка формує інтелектуальну еліту нації.

Ці прямивання нашої держави затверджено чинними урядовими документами. У частині IX Національної доктрини розвитку освіти

«Інформаційні технології в освіті» наголошено, що «пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві» [62].

Досвід українських педагогів у застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні підлітків та шкільного тонацтва вивчали Л. Жиле, Ю. Зоря, О. Бурлака, М. Вихристюк, Т. Отрошко. Залучення учнівської молоді через використання

інформаційно-комунікаційних технологій до історико-культурної реконструкції описані в праці С. Нетьосова та С. Нетьосової. Використання ІКТ у патріотичному вихованні студентів педагогічного коледжу проаналізувала Н. Шаповалова [77].

З-поміж трьох видів інформаційно-комунікаційних технологій (власне комп'ютерних, мультимедійних та телекомунікаційних) залишимо в полі зору останні, телекомунікаційні, маючи на увазі інтернет-ресурси, які забезпечують зв'язок між комунікантами на далекій відстані. Зокрема зосередимося на контент-аналізі змістового наповнення інформаційних порталів, блогів та вебмедійних каналів, щоб з'ясувати, які з них можуть бути корисними в просвітницькій та виховній роботі зі студентами з метою формування у них стійких патріотичних переконань.

З метою патріотичного виховання важливо спрямовувати студентську молодь до просвітницьких сайтів, контент яких містить багато корисної інформації в галузі історії, етнології, етнографії, культури мови, національного мистецтва. Дієвий вплив на формування у молодих громадян України патріотичного світобачення має портал «Темна Січ». На сторінці «Україна – історія держави» допитливий пошукувач достовірних фактів знайде мапи України від часів Київської Русі, прочитає «Повчання Володимира Мономаха», «Межимірський літопис», «Літопис Самовидця», ознайомиться з раритетними працями істориків: «Історія України» Ореста Субтельного, «Історія України» Наталії Полпоської-Василенко, яка була опублікована в Мюнхені 1973–1976 рр., «Назва України. З картами» Семена Шелухіна, що вийшла друком у Відні 1921 року. На порталі також розміщені сторінки: «УПА – шлях нескорених», яка містить «Енциклопедію УПА», фотоархів УПА, праці науковців, які досліджували діяльність УПА; «Антисуржик», що послідовно прищеплює своїм користувачам нетерпиме ставлення до мовного вандалізму, поширює основні, доступно сформульовані лексичні норми вживання української літературної мови в побутовому спілкуванні, транслює в масову свідомість

настанову: «Відродження України неможливе без духовного відродження нації. А духовний прогрес народу неможливий без глибокого пізнання та освоєння народної моралі, етикету, культури мовлення». Сторінка

«Традиції та звичаї українців» знайомить із символікою традиційного українського орнаменту, народною пісенною творчістю в аранжуванні

сучасних українських композиторів, обрядами та їх значенням у духовній культурі українців. Сторінка «Козацтво» пропонує вільний від більшовицьких ідеологем погляд на Переяславську раду та історичну місію

Богдана Хмельницького як діяча, який прагнув побудувати незалежну Українську державу.

Нові можливості для підвищення ефективності виховного процесу надають технології Web 2.0, орієнтовані на створення контенту самими користувачами мережі Інтернет. Технологія Web 2.0 забезпечує

соціалізацію інтернет-простору, об'єднує людей за інтересами. Цікаву суспільну комунікацію на актуальні теми сьогодення з молоддю створюють блоги, які ведуть активні патріотичні українці, серед них політологи, митці, учасники російсько-української війни, що триває на східних рубежах

України. Цілеспрямовано працює з молоддю аудиторією користувачів

інтернету ютуб-канал «Імені Т.І. Шевченка», засновниками якого є авторитетні в Україні письменники брати Капранови. У форматі коротких, інформативно насичених відеолекцій з використанням

інфографіки, карт, анімації автори розповідають про історію України («Історія України за 10 хвилин»), про відомі твори культурної спадщини

українців («Запорожці пишуть листа... Кому?»), про історичні події, які мали вплив на процеси державотворення в Україні («Українська корона короля Данила», «Українські полководці. Топ 5»). На ґрунтовній основі

наукових розвідок аргументовано розвінчують міфи й обивательські домисли («Переверніть прапор негайно! Чи ні?»).

Формуванню національно-патріотичного світогляду молоді сприятиме залучення студентства до активної комунікації в соціальних

мережах з патріотичною спільнотою; до використання можливостей інтернет-ресурсів для спілкування з ровесниками з різних куточків України, не оминаючи й окуповані території, для обговорення суспільно значущих тем, обміну знаннями про історичні факти, етнографічні особливості різних регіонів нашої великої Батьківщини. Як показує практика, цікавою для

юнаків і дівчат формою інтерактивної комунікації є вебквести, які можуть об'єднати різну кількість учасників з різним рівнем підготовки, оскільки виступають не змагальним видом діяльності, а розвивальним. Так,

збагатити знання рідної мови допоможе вебквест “У пошуках

фразеологічних скарбів”, мета якого спонукати студентство досліджувати паремійне багатство української мови, уміло ним послуговуватися у власній мовленнєвій практиці. Заглиблення в народномовну творчість,

осмислення краси, дотепності формувань глибоких філософських сентенцій, закодованих в фразеологізмах, неодмінно прищепить молоді

любов до соковитої й барвистої української мови. Ще одна форма комунікації в інтернет-просторі користується популярністю в молодіжній аудиторії – це інтернет-спільноти. Корисно заохочувати студентів до

створення таких інтернет-спільнот, як-от: шанувальників сучасної

української пісні, знавців національного кіно, дослідників історії малої батьківщини тощо. Позитивний вплив на формування патріотичних світоглядних орієнтирів мають також короткотривалі інтеракції, якими є,

наприклад, флешмоби «Я розмовляю українською», «Це моя Україна»

(демонстрація світлин привабливих куточків країни), «Красуймося у вишиванці» (до Дня вишиванки), «Гордимось своїм прапором» (до Дня прапора), «Читаємо Конституцію» (до Дня Конституції) тощо.

Отже, молодь є активним користувачем інтернет-ресурсів і надає їм перевагу з-поміж інших джерел інформації та засобів комунікації, тому ми

зосередили увагу саме на них і вважаємо, що інтернет-простір містить широкий спектр засобів формування світогляду особистості. Завдання

педагога-наставника відібрати ті з них, які стануть корисними у вихованні свідомого патріота.

Осмислення можливостей телекомунікаційних технологій мережі

Інтернет для оптимізації патріотичного виховання дало нам змогу

структурувати свої уявлення і вибудувати модель взаємодії в системі

«студентська молодь – інтернет-ресурси – національно-патріотичний світогляд» (рис. 9).

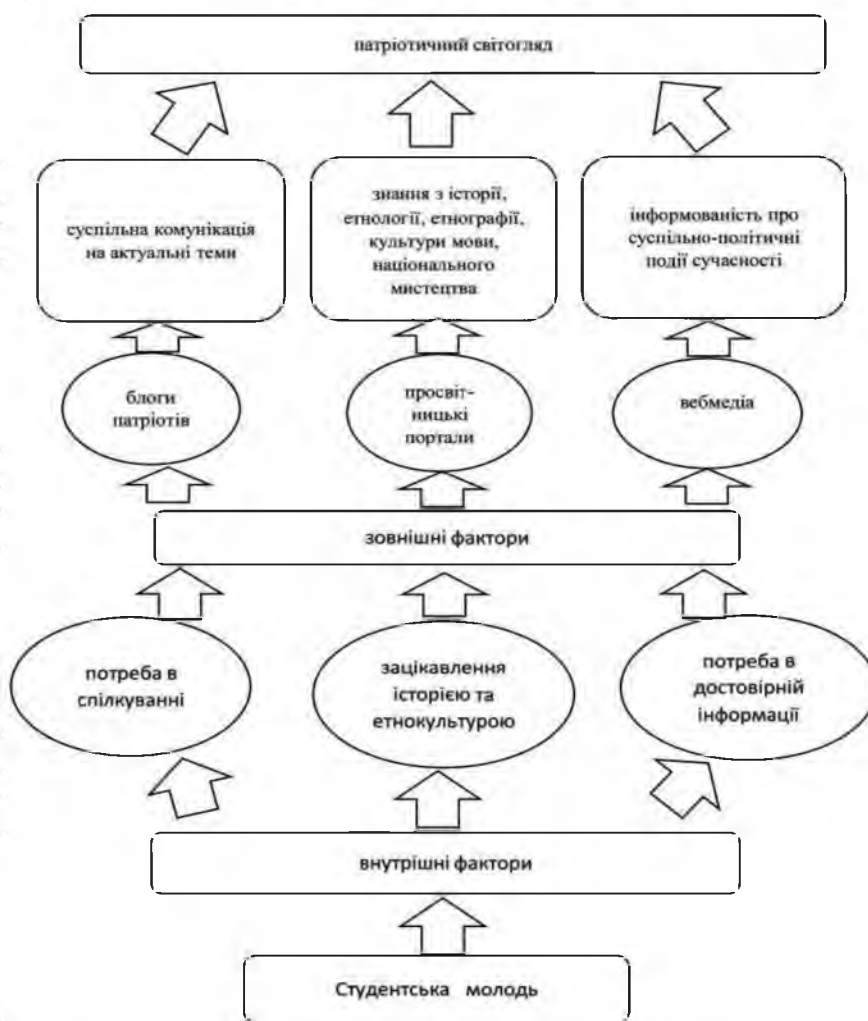

Рис. 9. Модель взаємодії в системі «студентська молодь – інтернет-ресурси – патріотичний світогляд»

Проаналізувавши емпіричний матеріал дослідження, схилиємося до висновку, що нагальним завданням педагогів-наставників є активно долучатися до формування у свідомості студентської молоді осмислених і

стійких патріотичних переконань. Дієвий інструментарій реалізації цього завдання надає мережа Інтернет.

Вибір третьої педагогічної умови - залучення студентської молоді до участі в соціально-значущих проєктах патріотичного спрямування -

зумовлений тим, що найбільш ефективний вплив на формування патріотичної свідомості здійснюється під час активної взаємодії дорослих і дітей.

Для успіху справи бажано використовувати різні форми групової роботи. Однією з них є *тренінг*, який забезпечує неформальну атмосферу,

добровільну та активну участь, творчу взаємодію між учасниками та тренером, засвоєння нового шляхом власних активних зусиль, визнання цінності знань і досвіду учасників. Він дає можливість практично опрацювати форми і методи роботи з дітьми щодо підвищення ефективності патріотичного виховання.

У коледжі тренінги з патріотичного виховання потрібно проводити і зі студентами, і з педагогами. При цьому мають розв'язуватися такі загальні завдання:

- надання інформації;

- створення умов для емоційного переживання;

- мотивування на певну поведінку;

- спрямування на діяльність.

Конкретно для кожної категорії ставляться більш детальні завдання.

Під час тренінгової роботи з патріотичного виховання мають реалізовуватись такі завдання:

- актуалізація знань з теми (громадянські компетенції, складові патріотизму, традиції громадсько-патріотичної діяльності,

ефективні засоби комунікації, гуманістичні цінності, дитячі

громадські об'єднання тощо);

- утвердження у свідомості й почуттях патріотичних цінностей, формування толерантного ставлення до інших народів, культур

і традицій, доброго ставлення до мови, культури, традицій українського народу [65];

- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю [65];

- формування позитивної особистісної мотивації, спрямованості на суспільно корисну діяльність, бажання виявляти патріотичні якості в повсякденному житті;

- розвиток критичного мислення;

- відпрацювання навичок комунікації, ефективних засобів розв'язання конфліктів [56].

Таким чином, на підставі аналізу науково-методичної літератури та досліджень, теми яких дотичні до теми нашого дослідження, ми визначили

педагогічні умови, які, на нашу думку, мають позитивно вплинути на рівень

сформованості патріотичних цінностей студентів закладів фахової

передвищої освіти: 1) використання виховного потенціалу освітніх компонентів з метою формування патріотичних цінностей студентів (за потреби – вдосконалення їх змістового наповнення); 2) використання

інтернет-ресурсів як засобу формування патріотичних цінностей студентів

закладів фахової передвищої освіти; 3) залучення студентської молоді до участі в соціально-значущих проєктах патріотичного спрямування.

3.2. Зміст, форми і методи реалізації педагогічних умов

формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти

Метою формувального етапу експериментального дослідження стало

формування у студентів експериментальної групи Березоворудського

фахового коледжу патріотичних цінностей, активної громадянської позиції і громадянської відповідальності, розвитку почуття обов'язку перед Батьківщиною, готовності до її захисту, готовності до громадянсько-

патріотичної самореалізації. У результаті необхідно справити вплив на рівень сформованості патріотичних цінностей студентів, котрі визначають його вчинки та соціальну активність у суспільній діяльності, направлений на укріплення громадянських ідеалів і моральних цінностей.

Реалізацію першої педагогічної умови ми проводили за допомогою наступних методів і прийомів: (круглий стіл «Український етнос у часі і просторі»), формування україномовного виховного простору (свята «День Матері», «День Державного Прапора України», «День незалежності України», «День захисника України», «День річниці Майдану», «День

Українського козацтва»), «День української писемності та мови», «День Збройних Сил України», «День Соборності України», «День пам'яті Героїв Небесної Сотні»), вечори «Ми діти твої, Україно!», «Живи та міцній, наша державо!», «Україна – незалежна держава!», «Україна – єдина для всіх!»),

«Великий Пророк, Великий Українець», «Барви української мови», «Наші славні герої»), здійснення студентами творчого продукту на основі української мови (конкурси «Козацькі забави», «Конкурс плакатів на патріотичну тематику», виставки «Українська геральдика і державна символіка», «Вінниччина у спогадах», «Українська вишиванка»,

«Подільський рушник»), конференції «Україна – європейська держава», «ОУН та УПА в роки Другої світової війни», творчі зустрічі з публіцистами, письменниками та поетами (Вінниччини), виховання відповідального ставлення до рідної мови у майбутніх вчителів (виховні заходи для учнів

«Україно, мамина колыско!», «О слово рідне, що без тебе я...!», «Барви української мови», «Уклін Тарасові!»).

Окремим напрямом роботи було формування засобами змісту навчальних дисциплін якостей особистості, які відзначаються ціннісним ставленням до Батьківщини («Фольклор як духовна школа національного

світорозуміння»), «Мистецтво української діаспори», «Українське народознавство в іменах», «Сучасне українське виховання», «Ідеї побратимства в міфах»).

Використання дискусії один з головних методів формування професійної культури та розвитку мовлення майбутніх інженерів, а також їх суспільної активності. Студенти, як правило, включаються у дискусії екологічного, громадянського, загальнолюдеького спрямування, теми та питання яких попередньо оголошені у планах занять: «Майбутнє моєї країни», «Чи легко бути молодим?», «Мова як фактор безпеки держави» тощо. Дуже ефективноє поєднання дискусії з навчальними іграми, під час яких виявлялися не лише мовні знання, а й громадянські почуття студентів, реальним був вплив на патріотичну свідомість.

Таким чином, результати національно-патріотичного виховання, в основу якого мають бути покладені принципи демократизму, гуманізму, толерантності, спадкоємності та наступності поколінь, залежать від умілого та творчого підходу професорсько-викладацького складу, від його професіоналізму, від найбільш ефективних методів і форм викладання соціально-гуманітарних дисциплін, від творчості й ініціативи у використанні інноваційних технологій в педагогічній діяльності. Використовуючи цікаві історичні приклади становлення нашої держави, українського козацтва, героїчності національно-визвольних рухів, сучасних досягнень у галузі літератури, науки, мистецтва і культури, в процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін викладачі повинні демонструвати не лише славне минуле України, але й акцентувати увагу на тих помилках, котрі були допущені українцями в минулому та призвели до їхнього поневолення. Ми вважаємо, що уроки минулого формують такого громадянина, якому притаманні високі морально-духовні цінності, повага до історичних звичаїв і традицій народу, любов до Батьківщини та відповідальність за сьогодення й майбутнє України.

Реалізація другої педагогічної умови - використання інтернет-ресурсів як засобу формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти. Дієвий інструментарій реалізації цієї

педагогічної умови надає мережа Інтернет. Етапами реалізації визначеної педагогічної умови визначено наступні:

-когнітивний етап (поширення у студентському середовищі відомостей про інформаційні та просвітницькі україноцентричні портали, блоги, веб-медіа; формування у студентів знань про технології фідбейку інформаційної війни та про засоби захисту від їх впливу;

-ціннісно-мотиваційний рівень: через використання телекомунікаційних ресурсів українського сегменту мережі Інтернет формувати у студентської молоді здатності до психологічного опору

пропаганді ворожих ідеологем, вироблення особистісних цінностей та мотивів (національної гідності, гордості за свій народ і свою країну, громадянської відповідальності тощо), які визначають патріотичні цінності особистості та спонукають її до самостійного пошуку національно значущої інформації для самоосвіти;

-поведінковий рівень: формувати у студентів уміння перевіряти інформацію з метою відмежування правдивої від фейків, особисто компетентно використовувати можливості інтернет-ресурсів для налагодження широкої суспільної комунікації для поширення науково

обґрунтованих фактів як про історичне минуле, так і про сучасну культурну, наукову, просвітницьку діяльність в Україні.

Очікуваним результатом після впровадження другої педагогічної умови є студенти, керовані особистісним зацікавленням, які полсують широким спектром інтернет-ресурсів для пошуку україноцентричної інформації, перевіряють її достовірність, поширюють у соціумі науково обґрунтовані знання про історію і сьогодення України.

Свої корективи на організацію та реалізацію освітнього процесу вищів внесли складні умови сьогодення, а саме воєнний стан в Україні.

Одним з найважливіших напрямів роботи із здобувачами вищої освіти стала робота в медіапросторі.

Комунікація в онлайн-просторі вивела соціальні медіа на перше місце. Так, у новому форматі у коледжі пройшли традиційні до Дня науки. У 2022 році проведення Дня науки, було присвячено 300-річчю від дня народження Г. С. Сковороди, відомого просвітителя, філософа не лише в українській історії, але й в західноєвропейській.

Здобувачам було проведено бінарну лекцію викладачами інформаційних технологій, історії та педагогіки на тему «Цифрова компетентність майбутнього фахівця». Попередньо здобувачі отримали творче завдання «Діджиталізація Г.С.Сковороди», що полягало у створенні

блогу або сторінки Г.С.Сковороди у соціальних мережах Facebook або Instagram.

Слід зазначити, що студенти проявили максимум фантазії та креативності і створили неймовірно цікаві проекти. Сучасний Григорій

Савич в уяві студентів міг бути і коучем, і фотографом-мандрівником, і порадиником, і мотиватором, і, навіть грінки стилістом. У соціальній мережі Instagram було створено сторінки за такими нікнеймами, як *@savych_today*, *@gregor.style*, *@skovoroda.life*, *@gregorius_skovoroda*, *@skovorodaxxl*. Ці сторінки мережі Instagram містять досить цікавий та

різноманітний контент, Instagram-сторіс, публікації, які веде та наповнює віртуальний Г.С.Сковорода. Також кожна сторінка має своїх зацікавлених, активних підписників, котрі пишуть коментарі, висловлюють своє бачення проблеми, дають відповіді на поставлені питання, проходять тести, дискутують тощо.

Реалізація третьої педагогічної умови - залучення студентської молоді до участі в соціально-значущих проектах патріотичного спрямування відбувалась, перш за все, під час організації спеціального тематичного тренінгу «З Україною в серці».

З метою формування патріотичних цінностей студентів в освітнього процесу закладу фахової передвищої освіти ми проводили:

1) заходи виховної роботи спрямованої на підвищення рівня національно-патріотичної вихованості:

- лекції, бесіди, семінари, диспути (лекції «Патріотизм над усе», «Патріотичні вчинки для себе та для людей», «Патріот це людина, яка..?»; бесіди «Моя рідна Україна», «Державна символіка України», «Патріотизм – актуальність сьогодення», «Моє ставлення до подій на Сході», «Що для вас є національна патріотичність?», «Що необхідно для вас аби стати патріотом», «Що для вас – патріотичний вчинок?». «Я – громадянин-патріот незалежної держави України», «Пам'яті вдячні нащадки», «Моя рідна Україна», «Знати і поважати Герб своєї Вітчизни, її прапор і гімн», «Наша Вітчизна – Україна», «Державна символіка Батьківщини», «Твої права і обов'язки», «Патріотизм – нагальна потреба України», «Моя земля – земля моїх предків», «Україно, матінко моя», «Символи України», «І сине небо, і жовте колосся», «Народні символи» тощо);

- уроки пам'яті («Їх славні імена в літописі Другої світової війни», «Зростаємо громадянами-патріотами землі, що Україною зветься», «Наша вулиця носить ім'я героя війни»);

- години спілкування («Народний спротив окупації українських земель історія та уроки», «Я – громадянин і патріот держави», «Я – українець!», «Можна все на світі вибирати синові, вибрати не можна тільки Батьківщину!»);

- екскурсії до музеїв військових частин, установ, зустрічі з учасниками бойових дій, ветеранами війни, праці та військової служби, походи місцями бойової слави, акції з метою уритування меморіальних комплексів, пам'ятників, братських могил, інших поховань захисників Вітчизни.

Однією із дієвих форм роботи з формування патріотичних цінностей здобувачів фахової передвищої освіти є тренінг.

75

НУВБІП УКРАЇНИ

Узагальнено і систематизовано форми і методи реалізації педагогічних умов формування патріотичних цінностей представлено у таблиці 6.

Таблиця 6

Форми і методи реалізації педагогічних умов формування патріотичних цінностей студентів у освітньому процесі Березоворудського фахового коледжу

Педагогічні умови формування патріотичних цінностей	Форми і методи їх реалізації
<p>Використання виховного потенціалу освітніх компонентів з метою формування патріотичних цінностей студентів (за потреби – вдосконалення їх змістового наповнення)</p>	<p>1. Аналіз навчальних планів підготовки студентів за спеціальностями «Агрономія», «Агроінженерія» та робочих програм з дисциплін соціо-гуманітарного циклу з метою виявлення їх змістового наповнення україноцентричним контентом («Українська мова за проф. спрямуванням», «Історія України», «Соціологія»).</p> <p>2. Проведення зі студентами заходів: «Шевченківське слово – актуальне нині», «Свято рідної мови», «Українські вечорниці», «Тиждень української мови», конкурс декламаторів, вечори українських прислів'їв, прикмет, загадок тощо.</p> <p>3. Створення студентами творчого продукту на основі української мови (конкурси «Козацькі забави», «Конкурс плакатів на патріотичну тематику», виставки «Українська геральдика і державна символіка», «Вінниччина у спогадах», «Українська вишиванка», «Подільський рушник», конференції «Україна – європейська держава», «ОУН та УПА в роки Другої світової війни»)</p> <p>4. Використання таких типів занять: заняття-презентація, дискусія, заняття-концерт, літературно-художньо-музична композиція, драматизація, заняття-</p>

<p>Використання інтернет-ресурсів як засобу формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти</p>	<p>подорож, музейні, театральні, культурологічні практикуми тощо.</p> <p>1. Творчий проєкт «Діджиталізація творчості Г. С. Сковороди» завдання якого полягало у створенні блогу або сторінки Г. С. Сковороди у соціальних мережах Facebook або Instagram.</p> <p>2. Створення віртуального вернісажу «Візуалізація омріяного прапора України» (рис.10).</p> <p>3. Відеоконкурс «Що я зроблю коли закінчиться війна»</p> <p>4. Челенжі, флешмоби, конкурси</p>
<p>Залучення студентської молоді до участі в соціально-значущих проєктах патріотичного спрямування (позааудиторна робота).</p>	<p>1. Тренінг з формування патріотичних цінностей</p> <p>2. Заходи виховної роботи спрямовані на підвищення рівня національно-патріотичної вихованості: лекції, бесіди, семінари, диспути.</p>

Рис.10. Студентська публікація у рамках створення

віртуального вернісажу «Візуалізація омріяного прапора України»

Таким чином, ми дійшли висновку, що робота з формування патріотичних цінностей здобувачів освіти повинна проводитися комплексно, в єдності всіх її компонентів. Вона має стати засобом відродження національної культури, стимулом пробудження таких

моральних якостей, як совість, людяність, почуття власної та національної гідності.

Досить потужний потенціал для формування виховних взірців, для формування нового українця, мають соціальні мережі, які сприяють розкриттю творчих здібностей особистості, дозволяють репрезентувати кожному з них власне бачення проблеми, осмислити та усвідомити цінний досвід вітчизняної культури, науки, здобутки національно-духовної спадщини.

3.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

Метою контрольного етапу експериментального дослідження проблеми формування патріотичних цінностей у студентів закладів фахової передвищої освіти було проведення повторного діагностичного обстеження студентів – учасників експерименту за попередньо визначеними на констатувальному етапі діагностичними методиками: проведення порівняльного аналізу результатів констатувального і контрольних етапів експерименту у КГ та ЕГ з метою визначення ефективності/неефективності виокремлених та реалізованих у практиці роботи закладу освіти педагогічних умов.

Для перевірки ефективності впровадження педагогічних умов формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти на формуальному етапі дослідження нами було проведено контрольний етап експерименту, мета якого - згідно зі встановленими критеріями і показниками сформованості патріотичних цінностей студентів (параграф 2.1) та на основі діагностичних методів і методик, які використовувалися на констатувальному етапі дослідження, провести діагностичний зріз для визначення рівня сформованості патріотичних цінностей у студентів контрольної (КГ) і експериментальної груп (ЕГ) після проведення спеціальної спланованої роботи, спрямованої на формування досліджуваної якості.

Достовірність і цілісність експериментальної роботи забезпечувались використанням однакових діагностичних методик на констатувальному та контрольному етапах експериментальної роботи.

Перше діагностичне обстеження відповідно проводилось за мотиваційно-ціннісним критерієм за двома виокремленими нами на констатуючому етапі діагностичними методиками - Методика незакінчених речень та Метод узагальнених характеристик.

Результати діагностичного обстеження за методикою незакінчених речень дозволили виявити рівень усвідомлень студентами поняття «патріот», тобто асоціації, установки, переживання, ціннісні орієнтації, особливості сприйняття здобувачами освіти досліджуваного феномену (рис. 11).

Рис. 11. Ранжування відповідей студентів на питання «Хто такий патріот?» за методикою незакінчених речень (контрольний етап експерименту)

Отримані дані дозволили виявити позитивну тенденцію показника «Знання сутності патріотизму та його складників – патріотичної свідомості, любові до Батьківщини, готовності до її захисту»: результати респондентів ЕГ зросли з 16% на констатувальному етапі до 28% після проведення формувального етапу експерименту на ефективному рівні. Позитивним є

збільшення здобувачів освіти ЕГ, які проявили допустимий рівень сформованості даного показника (з 24% до 40% відповідно). Такі зрушення уможливилися завдяки зменшенню критичного рівня прояву досліджуваної якості (з 46% до 20%).

Узагальнені результати контрольного обстеження студентів КГ і ЕГ на предмет виявлення у них рівня сформованості у них патріотичних цінностей за мотиваційно-ціннісним критерієм виявилися наступними (рис. 12)

Рівні сформованості патріотичних цінностей за мотиваційно-ціннісним критерієм (контрольний етап)

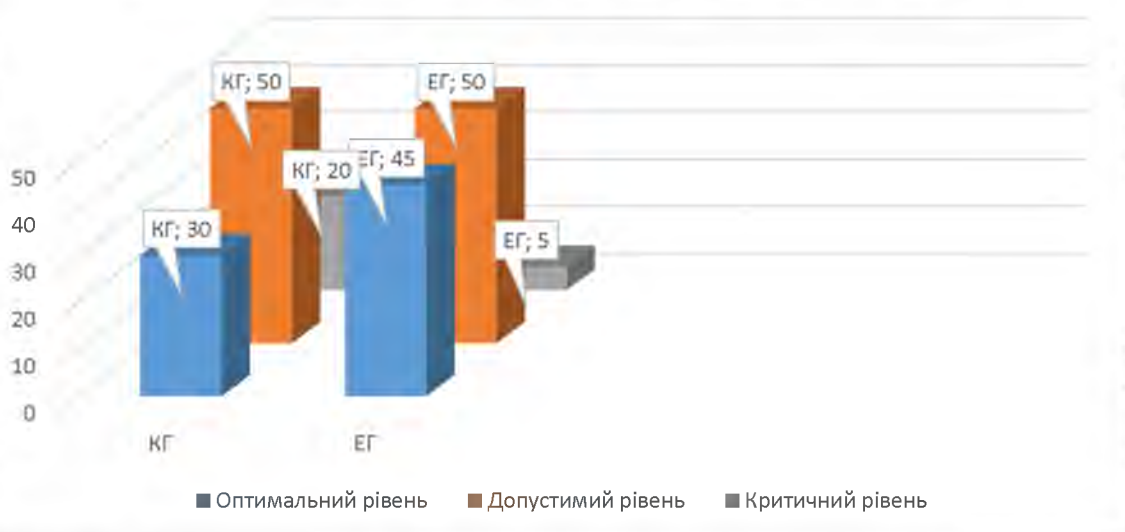

Рисунок 12. Рівні сформованості патріотичних цінностей за мотиваційно-ціннісним критерієм (контрольний етап експерименту)

Наступним етапом було проведення діагностичного обстеження студентів – учасників експерименту за когнітивно-пізнавальним критерієм за двома визначеними методиками (Анкета «Громадянська компетентність» (В. Борисова), Методика «Двадцять тверджень» або «Хто я?» (М. Куни і Т. Макпартленда).

1. Діагностичне обстеження студентів КГ і ЕГ за анкетною «Громадянська компетентність» (В. Борисова) дозволило виявити здатність здобувачів фахової передвищої освіти до підпорядкування особистих інтересів загальній меті, розуміння їх ролі у житті суспільства і держави, виявила їх ставлення до

громадянських обов'язків, готовність до захисту Батьківщини, активну / пасивну громадську позицію, готовність брати участь у житті суспільства.

У результатах опитування відбулися зміни. За показником «Позитивне ставлення до патріотизму, проявів патріотичної свідомості, любові до Батьківщини» у експериментальній групі на оптимальному рівні відбулися зрушення з 12% до 24%, тобто збільшилася кількість учасників, які мають позитивну налаштованість до патріотичної діяльності, цілісну сформовану систему ціннісних орієнтацій; допустимий рівень проявили здобувачі освіти з 24% до 44%, що також є позитивним проявом, оскільки засвідчує перерозподіл рівнів і характеризує здобувачів освіти як таких, які мають установки на поведінку патріотичного спрямування, висловлюють бажання проявляти себе у сфері практичної діяльності, хоча і певною мірою залежать від особистої зацікавленості.

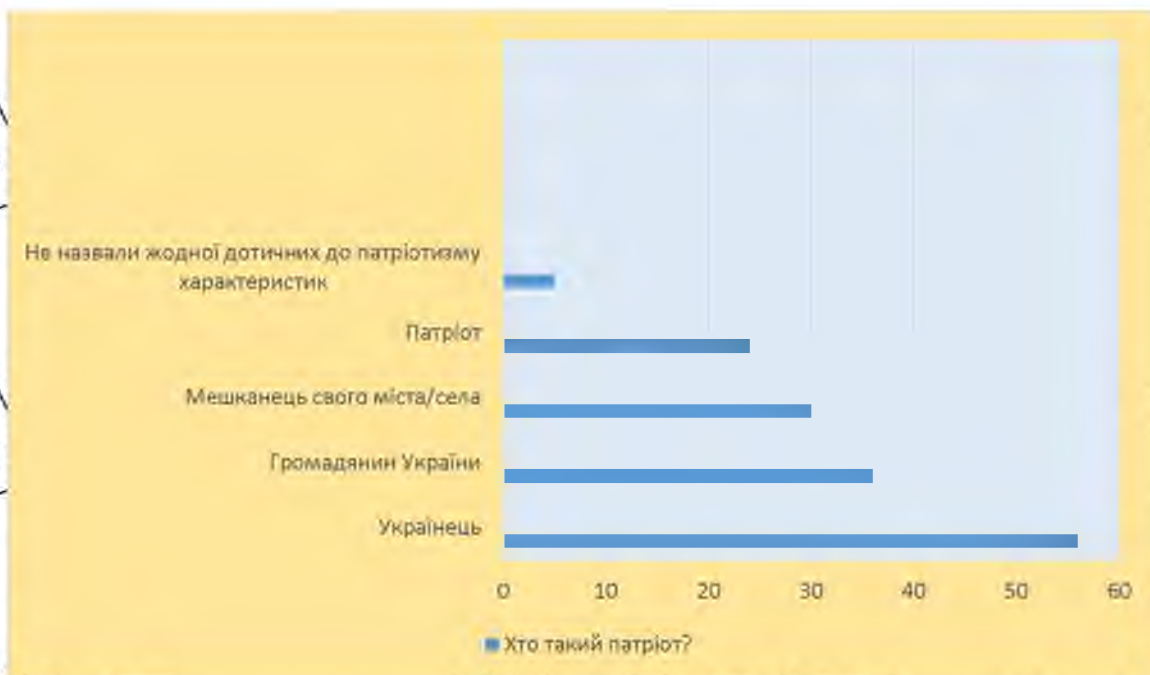

Рисунок 13. Ранжування відповідей студентів на предмет самоусвідомлення себе патріотом, людиною зі сформованими патріотичними цінностями (контрольний етап)

У результатах діагностування за методикою «Двадцять тверджень», або «Хто я?», яка допомогла розкрити установки студентів на себе та виявити їх

розуміння самоідентичності, теж відбулись позитивні зміни, які у ЕГ мали яскраву вираженість, а у КГ були незначними. В контексті нашого дослідження було важливо з'ясувати, наскільки для респондентів серед інших критеріїв самоідентифікацій важливі ідентифікації, пов'язані з патріотизмом (наприклад, я - українець, я - захисник Батьківщини, я - патріот, я - громадянин тощо).

Серед 20 самоідентифікацій «українець» назвали 56% громадянини України - 36%; мешканець свого міста / села - 30%; «патріот» - 24%; не вказали жодної з дотичних до патріотизму - 5% (рис.13).

Загальний рівень сформованості патріотичних цінностей здобувачів фахової передвищії освіти за когнітивно-пізнавальним критерієм (за результатами обстеження за двома методиками) на контрольному етапі виявився наступним (рис.14):

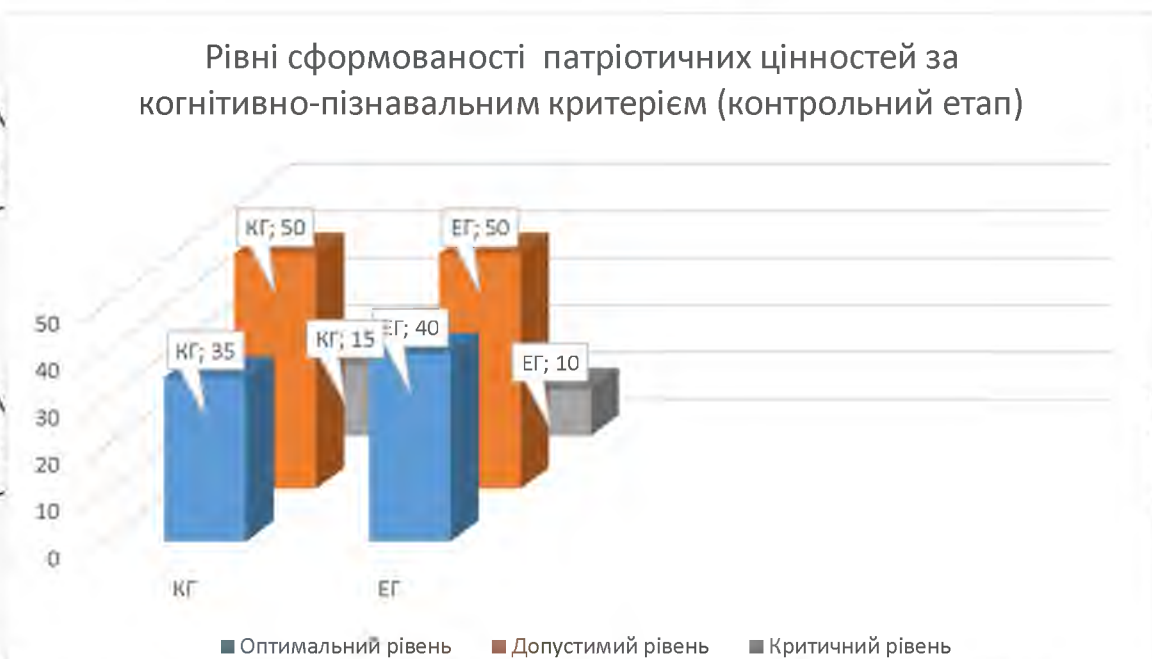

Рисунок 14. Рівні сформованості патріотичних цінностей за когнітивно-пізнавальним критерієм (контрольний етап)

Наступним етапом було діагностичне обстеження рівня сформованості патріотичних цінностей за діяльнісно-поведінковим критерієм (анкета «Моя

позиція як суб'єкта суспільного життя» (Г. Назаренко) та Методика «Ситуація вибору»).

Аналіз даних щодо показника «Сформованість установок на поведінку патріотичного спрямування» здійснювався завдяки уявленням студентів щодо наступних тверджень: готовність захищати Батьківщину, жертвувати кошти на підтримку держави, виконувати закони, брати участь у роботі політичних партій, діяльності громадських організацій тощо.

Обговорення таких питань виявило, що готовність захищати Батьківщину зі зброєю в руках виявили 45 % (на констатувальному етапі - 24 % опитаних; мають сумніви - 45%; не готові виступати на захист зі зброєю - 10% (на констатувальному етапі - 30%). Позиція тих респондентів, що мають сумніви, аргументується тим, що вони надають перевагу дипломатичному вирішенню ситуації, вважають, що вдаватися до зброї необхідно лише в крайніх випадках.

Узагальнені результати діагностичного обстеження студентів на предмет сформованості у них патріотичних цінностей за діяльнісно-поведінковим критерієм виявило результати, як представлено на рис. 15 .

Рівні сформованості патріотичних цінностей за діяльнісно-поведінковим критерієм (контрольний етап)

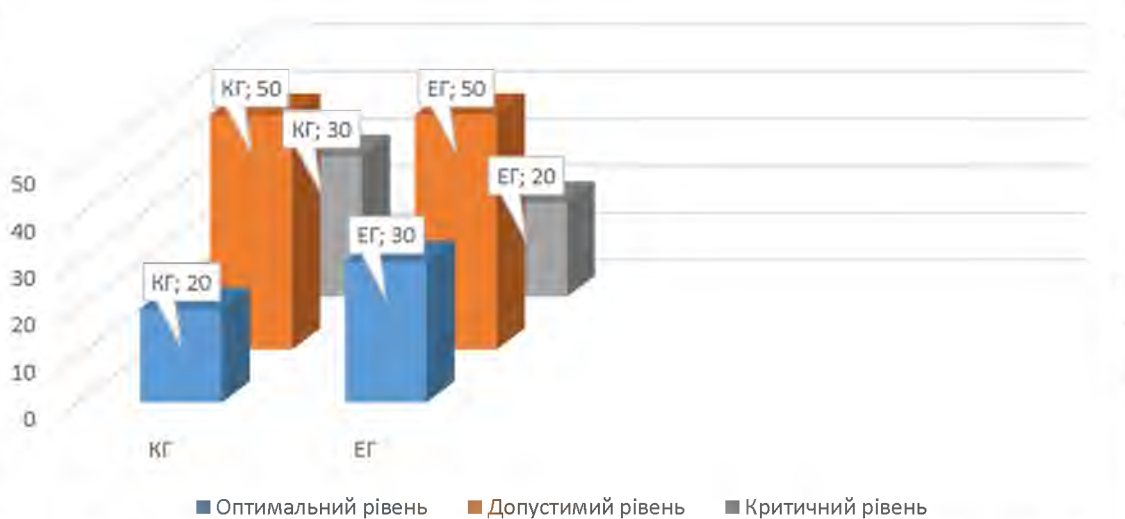

Рис. 15. Рівні сформованості патріотичних цінностей за діяльнісно-поведінковим критерієм (контрольний етап)

Узагальнений результат рівня сформованості патріотичних цінностей у здобувачів фахової передвищої освіти за трьома визначеними критеріями та визначеними діагностичними методиками на контрольному етапі представлено у таблиці 7 та на рис. 16.

Таблиця 7

Узагальнені дані діагностичного обстеження респондентів на предмет сформованості у патріотичних цінностей на контрольному етапі експерименту

Рівні сформованості досліджуваного критерія	Дані діагностування за мотиваційно-ціннісним критерієм		Дані діагностування за когнітивно-пізнавальним критерієм		Дані діагностування за діяльнісно-поведінковим критерієм		Загальний результат діагностичного обстеження	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Оптимальний	30%	45%	25%	35%	30%	40%	28,3%	40%
Допустимий	50%	50%	50%	50%	50%	50%	50%	50%
Критичний	20%	5%	25%	15%	20%	10%	21,7%	10%

Рівні сформованості патріотичних цінностей студентів (контрольний етап)

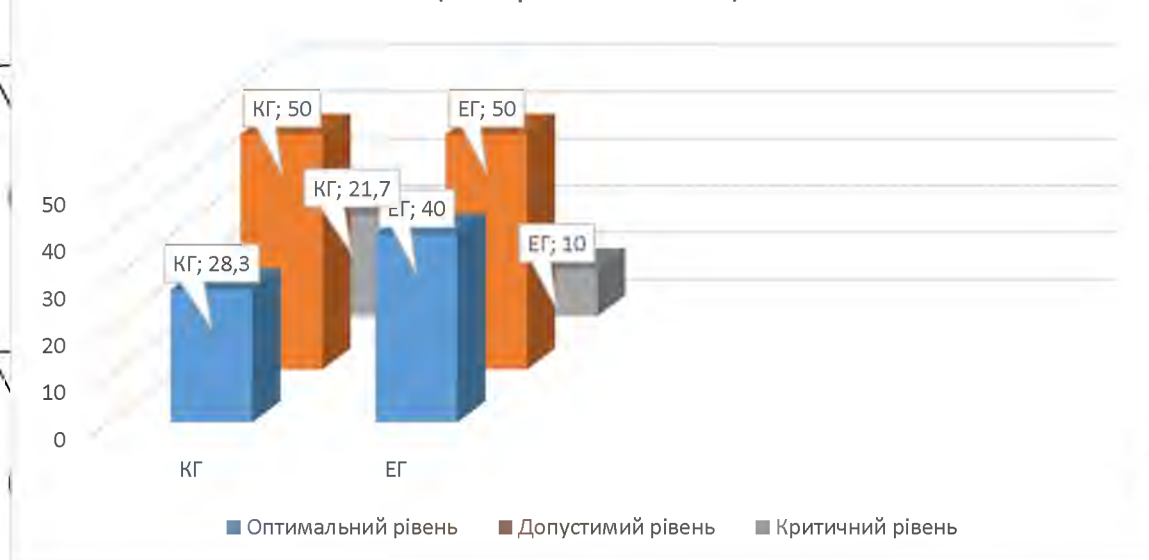

Рисунок 16. Узагальнені дані контрольного етапу експерименту стосовно сформованості патріотичних цінностей студентів закладу фахової передвищої освіти

На підставі узагальнення отриманих даних можна зробити висновок, що діагностичне обстеження на контрольному етапі експерименту виявило у студентів Березоворудського фахового коледжу контрольної та експериментальної груп позитивну динаміку змін у рівнях вияву показників за трьома критеріями: мотиваційно-ціннісним, когнітивно-пізнавальним і діяльнісно-поведінковим.

У експериментальній групі, де проводилась спеціальна робота на формуючому етапі за попередньо визначеними педагогічними умовами, ці показники є яскраво вираженими: так, зміни у групі оптимальних показників відбулись з 21,6 % до 40, причому найбільш виражені зміни торкнулись

емоційно-ціннісного та когнітивно-пізнавального критеріїв. Зміни у групі допустимих показників є незначними (з 48,4 % до 50%). Зміни у показниках критичного рівня теж є значимими: кількість студентів із критичним рівнем вияву сформованості патріотичних цінностей зменшилася у експериментальній групі з 30 % до 10%.

У контрольній групі респондентів теж відбулись позитивні зміни, яале вони мінімальні і не є яскраво вираженими (оптимальний рівень – з 23,4% до 28,3%, допустимий рівень - з 48, 3% до 50%, показники критичного рівня зменшились з 28,3% до 21,7%.

Таким чином, на підставі отриманих даних контрольного етапу експерименту, одним із завдань якого був порівняльний аналіз даних діагностичного обстеження констатуючого і контрольного етапів експерименту, ми маємо наступні висновки: у експериментальній групі після формувального етапу експерименту, у якому було реалізовано сформовані нами педагогічні умови формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти, значно зросли показники високого рівня сформованості досліджуваного компонента. Натомість показники низького рівня сформованості патріотичних цінностей значно знизились. Показники середнього рівня теж зазнали підвищення, але незначного. Відбулися зміни

показників у сторону підвищення і контрольній групі, але підвищення не було таким суттєвим.

Отже, ми можемо зробити висновок про те, що визначені нами педагогічні умови формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти та їх практична реалізація в освітньому процесі коледжу позитивно впливають на рівень сформованості патріотичних цінностей студентів.

ВИСНОВКИ до розділу 3

Метою третього (експериментального) розділу було визначення педагогічних умов формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти; визначення змісту, форм і методів реалізації цих умов (формувальний етап експерименту); проведення контрольного діагностичного обстеження респондентів контрольної та експериментальної груп на предмет сформованості у них досліджуваної якості на кінцевому етапі експерименту; проведення порівняльного аналізу результатів констатувального і контрольного етапів експерименту з метою визначення ефективності/неефективності визначених педагогічних умов.

Після досягнення мети і завдань третього розділу ми дійшли наступних висновків:

1. На підставі аналізу наукових психолого-педагогічних досліджень та вивчення практики освітньої діяльності закладів освіти з дотичної до нашої теми дослідження проблематики ми виокремили та аргументували педагогічні умови формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти:

1) Використання виховного потенціалу освітніх компонентів з метою формування патріотичних цінностей студентів (за потреби – вдосконалення їх змістового наповнення).

2) Використання інтернет-ресурсів як засобу формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти.

3) Залучення студентської молоді до участі в соціально-значущих проектах патріотичного спрямування.

2. У процесі проведення формувального етапу експерименту ми визначили зміст, форми і методи реалізації педагогічних умов формування патріотичних цінностей студентів в умовах освітнього процесу Березоворудського фахового коледжу: 1) на реалізацію першої педагогічної

умови - проведення зі студентами заходів: «Шевченківське слово – актуальне

нині», «Свято рідної мови», «Українські вечорниці», «Тиждень української мови», конкурс декламаторів, вечори українських прислів'їв, прикмет, загадок тощо; створення студентами творчого продукту на основі української мови

(конкурси «Козацькі забави», «Конкурс плакатів на патріотичну тематику»,

виставки «Українська геральдика і державна символіка», «Вінниччина у спогадах», «Українська вишиванка», «Подільський рушник», конференції

«Україна – європейська держава», «ОУН та УПА в роки Другої світової війни»); використання таких типів занять: заняття-презентація, дискусія,

заняття-концерт, літературно-художньо-музична композиція, драматизація

тощо. 2) на реалізацію другої умови: творчий проект «Діджиталізація творчості Г.С.Сковороди»; створення віртуального вернісажу «Візуалізація оміяного прапора України»; відеоконкурс «Що я зроблю, коли закінчиться війна;

челенжі, флешмоби, конкурси; 3) на реалізацію третьої умови - тренінг з

формування патріотичних цінностей; заходи виховної роботи, спрямованої на підвищення рівня національно-патріотичної вихованості: лекції, бесіди,

семінари, диспути.

3. На підставі отриманих даних контрольного етапу експерименту, ми маємо наступні висновки: у експериментальній групі після формувального

етапу експерименту значно зросли показники оптимального рівня сформованості досліджуваного компонента. Натомість показники критичного рівня сформованості патріотичних цінностей значно знизилась. Показники

допустимого рівня теж зазнали підвищення, але незначного. Відбулися зміни показників у сторону підвищення і контрольній групі, але підвищення не було таким суттєвим. Це підтвердило ефективність визначених нами педагогічних умов формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні проведено теоретичний аналіз проблеми формування патріотичних цінностей здобувачів фахової передвищої освіти, визначено педагогічні умови цього процесу та проведено їх апробацію у практиці роботи ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ». Проведене дослідження дає підстави для наступних висновків:

1. Визначили мету, завдання, функції та ключові аспекти процесу формування патріотичних цінностей студентів, а також визначили, що пріоритетним напрямком організаційно-педагогічної діяльності закладу фахової передвищої освіти є індивідуальний підхід до виховання особистості, стимулювання її внутрішніх сил до саморозвитку та самовиховання, формування патріотизму.

При цьому формування патріотичних цінностей ми визнаємо як процес розвитку особистості з високою національною самосвідомістю, готовністю до виконання громадянського, конституційного та професійного обов'язків.

2. З'ясували зміст ключових понять дослідження: *цінність* - це категорія, що відображає один із найбільш суттєвих аспектів взаємодії людини й навколишньої дійсності, регулятор поведінки особистості у соціумі; *патріотизм* - стійке соціально-психологічне утворення, складна інтегральна якість особистості, яка характеризує її ціннісне ставлення до Батьківщини в органічній єдності національно-етнічного та національно-громадянського аспектів і проявляється в культуротворчій діяльності; *патріотичні цінності* - інтегроване особистісне утворення, що містить уявлення про зразок людської поведінки, ціннісне ставлення до героїчних та трудових прикладів захисту Вітчизни та розбудови економічної могутності України, актуалізовану потребу наслідування патріотичного

ідеалу та патріотичну поведінку, спрямовану на розбудову держави та сталий розвиток українського суспільства.

3. Виокремили у структурі патріотичних цінностей *компоненти* (патріотично спрямована активність, національно-патріотичний світогляд, діяльнісний вияв патріотичної позиції та сформованих цінностей), *критерії* (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, діялісно-поведінковий), їх *показники та рівні* (оптимальний, допустимий, критичний).

4. Виокремили групу респондентів – здобувачів фахової передвищої освіти ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ» освітньо-професійної програми «Агрономія», «Агроінженерія» та діагностичні методики для виявлення рівня сформованості у них патріотичних цінностей (Методика незакінчених речень, Метод узагальнених характеристик, Анкета «Громадянська компетентність» (В. Борисова), Методика «Двадцять тверджень», або «Хто я?» (М. Куна і Т. Макпартленда), Анкета «Моя позиція як суб'єкта суспільного життя» (Г. Назаренко), Методика «Ситуація вибору») та провели діагностичне обстеження. Результати обстеження стали підставою для визначення педагогічних умов формування досліджуваної якості та проведення формувального етапу експерименту.

5. Виокремили та аргументували педагогічні умови формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти:

1) Використання виховного потенціалу освітніх компонентів з метою формування патріотичних цінностей студентів (за потреби – вдосконалення їх змістового наповнення)

2) Використання інтернет-ресурсів як засобу формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти.

3) Залучення студентської молоді до участі в соціально-значущих проєктах патріотичного спрямування.

5. Визначили та апробували в освітньому процесі закладу фахової передвищої освіти форми і методи реалізації педагогічних умов, до яких належать: проведення зі студентами заходів: «Шевченківське слово – актуальне нині», «Свято рідної мови» та інш.; створення студентами творчого продукту на основі української мови (конкурси «Козацькі забави», «Конкурс плакатів на патріотичну тематику» тощо); конференції «Україна – європейська держава»; використання таких типів занять: заняття-презентація, дискусія, заняття-концерт, літературно-художньо-

музична композиція, драматизація тощо; творчий проект «Діджиталізація творчості Т.С.Сковороди»; створення віртуального вернісажу «Візуалізація омріяного прапора України», відеоконкурс «Що я зроблю, коли закінчиться війна: челенжі, флешмоби, конкурси; тренінг з

формування патріотичних цінностей; заходи виховної роботи, спрямованої на підвищення рівня національно-патріотичної вихованості: лекції, бесіди, семінари, диспути.

6. Провели контрольний етап експерименту, який виявив значне зростання показників оптимального рівня сформованості досліджуваного компонента у експериментальній групі. Натомість показники критичного рівня сформованості патріотичних цінностей значно знизились. Показники допустимого рівня теж зазнали підвищення, але незначного. Відбулися зміни показників у сторону підвищення і контрольній групі, але підвищення не було таким суттєвим. Це підтвердило ефективність визначених нами педагогічних умов формування патріотичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти.

студентів закладів фахової передвищої освіти.

студентів закладів фахової передвищої освіти.

студентів закладів фахової передвищої освіти.

студентів закладів фахової передвищої освіти.

студентів закладів фахової передвищої освіти.

студентів закладів фахової передвищої освіти.

студентів закладів фахової передвищої освіти.

студентів закладів фахової передвищої освіти.

студентів закладів фахової передвищої освіти.

студентів закладів фахової передвищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамчук О.В., Фіцула М.М. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ. Вінниця, 2008. 147с.
2. Архіпов В. І. Національно-патріотичне виховання молоді як складова демократичної етнополітики сучасної української держави. *Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка: педагогічні науки : зб. наук. пр.* Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2015. № 7 (296). Ч. 1. С. 71-77.
3. Бем Н. В. Національно-патріотичне виховання засобами українських періодичних видань. *Вісн. Запоріз. нац. ун-ту : зб. наук. пр.* Запоріз. нац. ун-т. Запоріжжя, 2014. Вип. 1. С. 28–32.
4. Бех І. Д., Кириченко В. І., Петрочко Ж. В. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді): посіб. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 140 с.
5. Бех І. Д. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України: (програмно-виховний контекст)/І. Д. Бех, К. І. Чорна. К.: ІПВ АПН України, 2008. 40 с.
6. Бех І. Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Інформаційний збірник для директора школи та завідуючого дитячим садочком.* К. : РА «Освіта України», 2015. № 3-4 (33). С. 44-65.
7. Бех І. Д. З Україною в серці (тренінг з національно-патріотичного виховання дітей та молоді): посіб. Харків : «Друкарня Мадрид», 2016. Вид. 2-ге, змінене. 140 с.
8. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Проблеми та завдання сучасного етапу інформатизації освіти. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)*. Збірник наукових праць. Київ: Видавничий дім «Сам», 2017. С. 191–198.

9. Бойчук І. Д. Науково-теоретичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців у коледжі. / *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту: зб. наук. праць.* Харків, 2009. №12. С.18–22.

10. Бондаренко З. П. Деякі аспекти професійної підготовки студентів в умовах ВНЗ. URL: http://vinkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/Bondarenko.pdf.

11. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.

12. Борисов, В. В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді: дис... док. пед. наук: 19.00.07. Київ, 2005. 256 с.

13. Бурлака О. В. Досвід використання НСТ в організації виховних заходів патріотичного спрямування. *Інноватика у вихованні: зб. наук. пр.* Вип. 4. Рівне, Україна: РДГУ, 2016. С. 35-46

14. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації Особистості. *Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. АНН України.* К., 1997. С. 27-31

15. Варивода К. С. Позитивні й негативні аспекти взаємодії сучасної молоді в соціальних мережах. *Науковий огляд.* 2015. №7 (17). <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/5490>

16. Василенко С. М. Система патріотичного виховання та її місце в державотворенні сучасної незалежної України. *Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Серія: «Педагогічні науки»: зб. наук. пр.* Миколаїв, 2015. № 2. С. 14-19.

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і тлум. ред. В.Т. Булес. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

18. Велікий Я. Б. Методика та результати експериментального дослідження громадянського виховання офіцерів служби. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Вип. 34. С. 22–29.

19. Верховна Рада України. (2000, липень, 22). 998_163 «Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main>.

20. Виговська С. Критеріальний підхід до визначення сформованості патріотизму студентської молоді. *Молодь і ринок*. 2017. № 7. С. 103-108.

21. Вихристюк М. О. Використання комп'ютерних технологій у виховній роботі як важливої складової підвищення якості освіти. *Зміст технологій та освіти*. № 3, 2013. С. 87–90.

22. Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. 2003. Дрогобич: Коло. 215 с.

23. Волкова С. Ціннісні орієнтації в контексті наукових досліджень: витоки і сучасність. 1172-1-10-20190417.pdf.

24. Гарнічук В. Сутність та основні компоненти патріотизму старших підлітків. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/6671/1/%D0%93%D0%B0%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf>.

25. Гафіатуліна А. Психологічні особливості формування національної самосвідомості студентської молоді України: дис. ... канд. псих. наук. 19.00.07. Київ, 2017.

26. Гевко О. Формування національно-патріотичних рис у студентів. *Рідна школа*. №11. 2001. С.47–48.

27. Голсватний Н. Ф. Соціологія молоді: Курс лекцій. К.: МАУП. 1999. 224 с.

28. Гончаренко Є. Український педагогічний словник. К. : Дибль, 1997.

376 с.

29. Гордійчук Г. Б. Використання інформаційного освітнього середовища в навчальному процесі педагогічного вищого закладу. Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами ІКТ: монографія. Вінниця: ФОП Рогольська І. О. 2011. С. 46–97.

30. Гуменюк П. М. Формування національної самосвідомості в учнів середнього шкільного віку засобами туристсько-краєзнавчої роботи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Івано-Франківськ, 2000. 283 с.

31. Дудка І. Патріотичне виховання студентської молоді як складова громадської діяльності вищого навчального закладу. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. Полтава, 2015.

Випуск 16. С. 56–63.

32. Дудова Д. Компоненти, критерії та показники національно-патріотичної свідомості майбутніх фахівців морської галузі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 1 (105). С. 164–173.

33. Духовні цінності українського народу. С. М. Возняк, В. І. Кононенко, І. В. Кононенко, В. В. Луць, В. П. Москалець, В. М. Фомін; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. К.; Івано-Франківськ : Плай, 1990. 293 с.

34. Енциклопедія освіти / АПН України: голов. ред. В. Кремень; [заст. голов. ред. О. Савченко, В. Андрущенко; відп. наук. секр. С. Сивоєва]. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

35. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Наукові записки НДУ ім. Миколи Тоголя: психолого-педагогічні науки*. 2004. № 3. С. 39–43.

36. Жаровська О. П. Патріотичне виховання студентів педагогічного університету: ціннісно-орієнтаційна складова: дис. ... пед. наук: 13.00.07. Вінниця, 2016. 290 с.

37. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради, № 38–39, 2017.

38. Зоря Ю. М. Організаційні засади використання інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні старшокласників. *Науково-практична конференція «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал»* (за результатами науково-

дослідної роботи Інституту проблем виховання НАПН України у 2010 році). Івано-Франківськ: Тіповіт, 2011. С. 82–85.

39. Зубцова, Ю. Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї: авторф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. К., 2012. 248 с.

40. Кін О. М. Витоки проблеми формування національної самосвідомості особистості. *Інноватика у вихованні*. 2021. Вип. 19. Том 1. С. 163–173.

41. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. *Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України* 2015. № 8. С. 87–95.

42. Концепція загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 роки: схвалено рішенням колегії М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 31.05.2012 № 6/1-21. Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/collegium-of-the-ministry/119/122>.

43. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. К.: Т-во "Знання" України, 2010. 282 с.

44. Кристопчук Т., Дряєва І., Халан О. Формування особистості фахівця у процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти України: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 20 березня 2018 р.). К.: НАУ, 2018. С. 80–82.

45. Куличичкин В. І. Патріотичне виховання як складова професійної підготовки майбутнього фахівця. *Науковий вісник Ужгородського*

університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2019. Вип.1 (44).

С. 88-92.

46. Кульчицький В. Й. Філософсько-світоглядні передумови розвитку патріотичного виховання в Україні (історичний аспект). *Наук. вісн.*

Ужгородського національного університету. Серія педагогіка і соціальна робота. 2013. №30. С. 76-78.

47. Литвинова С. Національно-патріотичне виховання в проєктивній діяльності учнів на засадах використання хмарних сервісів та систем комп'ютерного моделювання (КСМОД). *Педагогічний часопис Волині,*

№1, 2018. С. 72-81.

48. Лісовська Т. Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців з дошкільної освіти у вищих навчальних закладах. *Науковий збірник*

Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського.

Серія: Педагогічні науки. Миколаїв, 2016. № 2. С.101-108.

49. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету*

ім. М. Драгоманова. Київ: Логос, 2000. Вип. 2. С. 153-161.

50. Матіж С., Березянська А. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Соціологія.* 2013. Випуск 213. Том 225. С. 27-30.

51. Мірошніченко В.І. Патріотичне виховання майбутніх офіцерів-прикордонників у сучасних умовах. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу*

системи МВС України: тези доповідей науково-практичної конференції

(Харків, 7 квітня 2017 р.). Харків: МВС України, ХНУВС, 2017. С.14-16.

52. Мокан В. Військово-патріотичне виховання: курс на відродження.

<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3243419-vijskovepatrioticne-vihovannakurs-na-vidroczenna.html>

53. Мотика С. М. Виховання патріотизму учнівської молоді в умовах
військового ліцею: дис... канд. пед. наук. Інститут проблем виховання
НАПН України. Київ, 2019.

54. Мурсамітова І.А., Гарбузюк Т.В. Національно-патріотичне виховання як
засіб формування соціальних та життєвих компетентностей
студентської молоді. *Вісник Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*. зб. наук. праць.
Старобільськ, 2016. № 6. С.252–259.

55. Назаренко Г. А. Сучасні підходи до виховання культури демократії
старшокласників. *Матеріали наук.-практ. конференції (за
результатами науково-дослідної роботи Інституту проблем виховання
НАПН України у 2010 році)*. Івано-Франківськ, 2011. Вип. I. С. 53-56.

56. Олексенко С.В. Тренінг як форма роботи з патріотичного виховання у
навчальному закладі. *Формування патріотичної та громадянської
свідомості учнів: теорія і практика: моногр.* К.: Київ. ун-т
ім. Б. Грінченка, 2018. 172 с.

57. Панчук А.П. Громадянське виховання студентів педагогічних
університетів у процесі туристськокраєзнавчої діяльності : автореф. дис.
... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2012. 24 с.

58. Павлушенко О., Мазай Л., Прокопчук Л., Павликівська Н. Інтернет-
ресурси як засоби формування національно-патріотичного погляду
студентів. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2021, Том 85, №5.
С. 130-146.

59. Педагогічний словник. За ред. М. Д. Ярмаченка. К.: Пед. думка, 2001.
514 с.

60. Пенцак П.В. Методика та результати експериментального дослідження
виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів.
Інноваційна педагогіка. 2022. Випуск 44, т. 1. С. 181-184.

61.Петрів А. Сутність і структура поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2020, № 10 (104), С. 218-225.

62. Про національну доктрину розвитку освіти. Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

63.Рогова Т.В. Професійна підготовка студентів у ВНЗ: її ознаки та якість. *Педагогіка та психологія*. Харків, 2017. Випуск 56. С.294–301

64.Савченко Л. Вивчення ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. *Рідна школа*. 2005. № 8. С. 39–41.

65.Сичова О.М. Формування системи патріотичного виховання учнівської молоді в умовах сьогодення. *Матер. наук.-практич. інтернет-конф.*

Режим доступу :

http://www.management.kr.sch.in.ua/konferencii_ta_seminaru/

[naukovopraktachna_internetkonferenciya_dlya_pedagogiv_yaki_zajmuyutsya_vihovnoyu_robotou/](http://www.management.kr.sch.in.ua/naukovopraktachna_internetkonferenciya_dlya_pedagogiv_yaki_zajmuyutsya_vihovnoyu_robotou/)

66.Сойчук Р. Л. Виховання національного самоствердження в учнівській молоді: монографія. Рівне, 2016. 416 с.

67.Стьопіна О.Г. Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва. Автореф. дис. канд. пед. наук. 13.00.07. Луганськ, 2007 р. 21 с.

68.Сухомлинський В. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 2. К.: Рад. школа, 1976. 670 с.

69.Теоретичні засади виховання національної самосвідомості: Програма спецкурсу і навчальний посібник/ За ред. Д.О.Тхоржевського. К.: ІЗМН, 1998. 150с.

70.Україна у контексті світової цивілізації. За ред. Д.О.Тхоржевського. К., 1999. 175 с.

71. Федоренко О.І. Особливості змісту національно-патріотичного виховання курсантів і студентів у ВНЗ МВС України. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: тези доповідей науково-практичної*

конференції (Харків, 7 квітня 2017 р.). Харків: МВС України, ХНУВС, 2017. С.16–19.

72. Федоренко О.І. Педагогічні умови формування національно-патріотичної вихованості в учнів основної школи загальноосвітніх навч.закладів: дис. ... канд.пед.наук за спец.13.00.07. Мелітополь, 2021.

73. Філософський словник. За ред. В.І. Шинкарука. 2-ге вид., перероб. і доповн. К., 1986. 358 с.

74. Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика : моногр. Авт. кол.: Александрова О.С., Левітас Ф.Л., Салата

О.О., Шепетяк О.М., Матвійчук О.С., Петрошук Н.Р. та ін. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. 172 с.

75. Чорна К. Національна ідея як фактор становлення патріотизму у дітей та молоді. *Шлях освіти*. 2008. № 3. С. 5-11.

76. Чорна К. І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України : метод. посіб. Черкаси : ЧОП ОІН, 2008. 40 с.

77. Шаповалова Н. Патріотичне виховання студентів педагогічного коледжу з використанням засобів ІКТ. *Рідна школа*, № 11, 2011. С. 64–67.

78. Шкільна І. Діагностика патріотичного виховання старших підлітків у позааурачній діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць*. Випуск 13, книга 1. 2005. С.335-342.

79. Ярмаченко М.Д. Педагогічний словник. Київ: Педагогічна думка. 2001.

80. Bessen J. Toil and Technology: Innovative technology is displacing workers to new jobs rather than replacing them entirely. *IMF Finance and Development Magazine*, March.2015.

81. Commission working document. «Consultation on the future «EU 2020» Strategie». Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/>.

82. Commission European Report. (2003, березень, 21). № 1799810 “Opter pour la croissance, innovation et emploi dans une société fondée sur la cohésion”.

Режим доступу: <http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/226/fr.pdf>

83. Maddi S. R. Hardiness: an operationalization of existential courage.

Journal Hum. Psychology. 2004. (Vol. 44). 279-298.

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ